

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
PIEAUGUŠO PEDAGOĢISKĀS IZGLĪTĪBAS CENTRS

**Didaktiskā spēle skolēnu lasītprasmes pilnveidošanā
2. klasē**

DIPLOMDARBS

Autors: **Natālija Deketa**
Studenta apliecības Nr.: nd06030

Darba vadītājs: profesore Dr. paed. Zenta Anspoka

Recenzente: prof. , Dr. phil. Ilze Stikāne

RĪGA 2013

ANOTĀCIJA

Diplomdarbs „Didaktiskā spēle skolēnu lasītprasmes pilnveidošanā 2.klasē” veikts ar mērķi noskaidrot didaktisko spēļu ietekmi uz lasītprasmes pilnveidošanu latviešu valodas stundās 2.klasē.

Diplomdarbs sastāv no trīs daļām.

Pirmajā daļā analizētas teorijas par lasītprasmi, par to, kā lasītprasmi apgūst jaunākajā skolas vecumā, izmantojot Z. Anspokas, Ā. Ptičkinas, L. Lieģenieces un citu autoru teorētiskās atziņas.

Otrajā daļā analizētas teorijas par didaktiskajām spēlēm, par spēļu ietekmi uz jaunākā skolas vecuma bērnu vispusīgu attīstību, balstoties uz V. Jonītes, I. Kāpostas, J. Grānīša un citu autoru teorētiskajām atziņām.

Trešajā daļā ir empīriskais pētījums par spēļu izmantošanu skolēnu lasītprasmes pilnveidei latviešu valodas stundās 2. klasē.

Diplomdarba apjoms ir ? lappuses, tajā iekļautas 2 tabulas un 5 attēli.

Saskaņā ar pētījuma rezultātiem, skolotāji latviešu valodas stundās izmanto gan interaktīvās metodes kā didaktiskās spēles, gan arī tradicionālās mācīšanas metodes, bet pēc skolotāju domām, viņu skolēni tomēr dod priekšroku interaktīvajām metodēm.

Pētījuma gaitā tika noskaidrots, ka didaktisko spēļu izmantošana pozitīvi ietekmēja skolēnu lasītprasmi, kā arī emocionālo labsajūtu klasē un motivāciju apgūt latviešu valodu un interesi par lasīšanu. Tas nozīmē, ka pētījuma sākumā izvirzītā hipotēze ir pierādīta.

Atslēgas vārdi: Lasīšana, spēle, skolēns.

ANNOTATION

Diploma work “Didactic game for the improvement of pupils’ reading skills in Grade 2” made with a goal to find out didactic games influence to literacy development of Latvian language lessons in grade 2.

Diploma work consists of three parts.

In the first part were analyzed theories of literacy, and how literacy is acquired by newest school students using Z. Anspokas, Ā. Ptičkinas, L. Lieģenieces and other author’s theoretical recognitions.

In second part were analyzed theories about didactic games, its influence to newest school age children many-sided development, based on Jonītes, I. Kāpostas, J. Grānīša and other author’s theoretical recognitions.

In third part there is empirical study about games usage for improvement of student’s literacy in Latvian language lessons in grade 2.

Diploma work consists of 60 pages, it includes 2 tables and 5 pictures.

In accordance of study results, teachers in Latvian language lessons use interactive methods as well as didactic games, and also traditional teaching methods, bet in teachers opinion, their students prefer interactive methods.

During the study it was found out, that usage of didactic games positively affected student’s literacy, as well as emotional wellbeing in class and motivation to acquire Latvian language and interest about reading. It means, that hypothesis mentioned in start of research is proven.

Key words: Literacy, game, student.

SATURS

Ievads.....	2
1. Lasītprasmes mērķi, uzdevumi un saturs sākumskolā.....	5
1.1. Lasītprasmes vispārīgs raksturojums.....	5
1.2. Lasīšanas kā latviešu valodas mācību priekšmeta jomas mācību mērķi un uzdevumi..	10
1.3. Lasītprasmes apguve jaunākajā skolas vecumā.....	13
2. Didaktiskā spēle pedagoģiskajā procesā – lasītprasmes veicinātājas.....	23
2.1. Didaktiskās spēles jēdziens, funkcijas un saturs.....	23
2.2. Didaktisko spēļu iedalījums un to izmantošana lasītprasmes veicināšanai.....	30
3. Pētījums par didaktisko spēļu izmantošanu lasītprasmes attīstīšanā 2.klases skolēniem..	38
3.1. Pētījuma plāns un izmantoto pētīšanas metožu apraksts.....	38
3.2. Didaktiskās spēlēs latviešu valodā lasītprasmes pilnveidošanai 2.klases skolēniem ...	40
Izmantotā literatūra un avoti.....	52
Pielikumi.....	55
Pielikums Nr. 1.....	55
Pielikums Nr. 2.....	56
Pielikums Nr. 3.....	57
Pielikums Nr. 4.....	59

IEVADS

Lasītprasme ir viena no pamatprasmēm, kas nepieciešama cilvēkiem dažādās situācijās: gan lai iegūtu informāciju, gan lai to mācētu analizēt, salīdzināt, vispārināt u. tml. Lasītprasmes apguve sākas jau pirmskolā, kad notiek obligātā sagatavošana pamatizglītības ieguvei bērniem no 5 gadiem.

Pirmsskolas izglītības saturā apguves plānotie rezultāti paredz, ka bērns uzsākot skolas gaitas pazīst iespiestos un rakstītos burtus, lasa vārdus un vienkāršus teikumus, saprot lasīto, atbild uz jautājumiem un pauž attieksmi pret to. (43)

Pirmskolā zināšanu un prasmju apguve notiek caur rotaļnodarbībām un spēlēm. Rotaļu tās daudzveidīgo funkciju dēļ izmanto kā bērna attīstības, tā mācību un audzināšanas līdzekli. Bērnā uzsākot skolas gaitas, mainās pasaules izziņas saturs, kas kļūst par daudzu pārmaiņu avotu arī bērna psihē. Iestājoties skolā, bērns sastopas ar jaunām grūtībām, jo mācības kā darbības veids ņem virsroku pār rotaļām un spēlēm. Lai tā nenotiktu ir svarīgi pakāpeniski pāriet no rotaļnodarbībām uz mācību stundu.

Skolotājam svarīgi pakāpeniski ievirzīt skolēnus mācību procesā, ņemot vērā katra bērna iepriekšējo pieredzi un psiholoģisko gatavību skolai. Sākumskolas skolotājam ir svarīgi mācību procesu padarīt interesantāku skolēniem, radīt bērnos vēlmi izzināt pasauli un iegūt jaunas zināšanas.

Uzsākot skolas gaitas, visam mācību procesam vajadzētu notikt caur spēlēm un rotaļām, protams vecumam atbilstošām, lai pāreja no pirmsskolas un skolas apmācību noritētu pēctecīgāk.

Protams, tas atkarīgs no katra skolotāja mācīšanas stila un vēlmes padarīt mācīšanas un mācīšanās procesu aizraujošāku. Tas atkarīgs arī no skolotāja filozofiskās koncepcijas, kuru viņš radījis, lai mācību procesu padarītu par labu un produktīvu.

Psiholoģiskie un pedagoģiskie pētījumi ļauj labāk izprast skolēna personības attīstību mācīšanās procesā, kas dara produktīvāku mācību metožu izvēli, lai šī procesa izglītojošais, attīstošais un audzinošais rezultāts būtu pēc iespējas pilnīgāks.

Mūsdienās liela nozīme tiek pievērsta katra indivīda personības attīstībai, ja mēs gribam, lai skola nebūtu bērnam par slogu, jau no pirmās dienas jārūpējas, lai mācīšanās būtu motivēta un lai motīvi nebūtu jāmeklē ārpus mācīšanās procesa. Darbam jāsniedz skolēnam apmierinājums un prieks.

Tātad, no vienas puses – mācībā ir jābūt darbam, pienākumam, no otras puses – priekam.

Sākumskolā un arī vēlākajās klasēs mācībām motivē spēles, pārgājieni un ekskursijas, interesanti un saistoši uzdevumi, kas mācīšanās procesu padara interesantu.

Viens no mācīšanās veidiem ir mācību darbā iekļaut didaktiskās spēles, jo didaktiskā spēle ļauj realizēt visas mācību funkcijas – izglītojošo, audzinošo, attīstošo, protams, ja spēle atbilst skolēnu spējām, nav ne par vieglu, ne par grūtu.

Mūsdienās daudz tiek rakstīts un runāts par to, kāda nozīme bērna dzīvē ir lasīšanai. Lasīšana attīsta iztēli, bagātina pieredzi, paplašina vārdu krājumu, veido vērtībizpratni, papildina zināšanas, palīdz izprast pašam sevi un pasauli. (29)

Labā lasītprasme ir viens no priekšnosacījumiem sekmīgai mācībai skolā un turpmākajai izaugsmei.

No valodas pamatzināšanām, prasmes runāt, rakstīt un lasīt ir atkarīga prasmju un iemaņu izveide ikvienā mācību priekšmetā. Sākumskolā latviešu valodas stundas ir tās, kurās skolēns vispilnvērtīgāk var pilnveidot savas lasīšanas prasmes. Mācīties prast ne tikai izlasīt tekstu, bet arī izprast tā būtību un cēloņsakarības.

Lasīšana palīdz skolēnam atklāt jaunu pasauli, kurā var saskatīt dabas, un sabiedriskās dzīves parādības. Tā attīsta bērna estētiskās jūtas – kas izpaužas priekā un patīkā par izlasīto, attīsta bērna intelektuālās spējas, bagātina bērna emocionālo pasauli. Lai lasīšana kļūst par patīkamu procesu, līdz tam ir jānoiet garš ceļš. Vispirms jāapgūst burti, jāprot tos izlasīt zīlēs, vārdos, teikumos, jāsaprot izlasītais un jāprot par to runāt.

Tas arī ir skolotāja darbs, padarīt šo grūto un sarežģīto lasītmācīšanās procesu interesantu un jauktu, lai bērnam rastos vēlme lasīt, mācīties ar prieku, ali arī ārpus stundā bērns labprāt paņem rokās grāmatu. Skolotājam jāiegulda tik daudz darba lasītprasmes attīstīšanā, lai skolēnam lasītprieks saglabātos visu mūžu.

Kā jau zināms, to ir iespējams izdarīt caur spēlēm un rotaļām, arī lasītprasmes pilnveidošanā ir iespējams izmantot didaktiskās spēles. Vajadzība pēc spēlēm un rotaļām, ar kurām ir iespējams pilnveidot skolēnu lasītprasmi, tādējādi mācīšanos padarot par skolēnam saistošu nodarbi, arī noteica pētījuma aktualitāti.

Diplomdarba mērķis: Analizēt didaktisko spēļu ietekmi uz lasītprasmes pilnveidošanu latviešu valodas stundās 2.klasē.

Hipotēze: Didaktisko spēļu izmantošana latviešu valodas stundās pozitīvi ietekmē 2.klases skolēnu lasītprasmes attīstību.

Diplomdarba uzdevumi:

1. Analizēt literatūru par didaktisko spēli jaunākajā skolas vecumā.

2. Analizēt literatūru par didaktisko spēļu izmantošanas iespējām latviešu valodas stundās.
3. Izzināt sākumskolas skolotāju ierastās darba metodes un paņēmienus latviešu valodas stundās sākumskolā.
4. Veikt praktisku pētījumu par didaktisko spēļu izmantošanu latviešu valodas stundās lasītprasmes pilnveidošanai sākumskolā, izveidojot piemērotas didaktiskās spēles un pētīt to ietekmi.

Diplomdarbā izmantotās metodes:

1. Teorētiskās literatūras analīze.
2. Empīriskās metodes.
3. Pedagoģiskais vērojums.
4. Matemātiskās statistikas apstrādes metodes.

Diplomdarba struktūra:

Diplomdarbam ir trīs daļas.

Pirmajā daļā analizētas teorijas par lasītprasmi, par to, kā lasītprasmi apgūst jaunākajā skolas vecumā.

Otrajā daļā analizētas teorijas par didaktiskajām spēlēm, par spēļu ietekmi uz jaunākā skolas vecuma bērnu vispusīgu attīstību.

Trešajā daļā ir empīriskais pētījums par spēļu izmantošanu skolēnu lasītprasmes pilnveidei latviešu valodas stundās 2. klasē.

Pētījuma bāze: Zaķumuižas pamatskolas 2.klase; 32 sākumskolas skolotāji.

1. LASĪTPRASMES MĒRĶI, UZDEVUMI UN SATURS SĀKUMSKOLĀ

1.1. Lasītprasmes vispārīgs raksturojums

“Valoda ir domāšanas un saziņas instruments, pārdzīvojumu izteicējs. Tās apgūšana veicina personiskās un kultūras identitātes veidošanos. Laba valodas prasme ļauj sazināties skolā un citur, tagad un nākotnē, un ir nozīmīga turpmākajā izglītības procesā. Svarīgi, lai skolēns valodas apguves procesā izprastu un praktiski pārliecinātos par to. Šī izpratne motivēs viņu apzināti rūpēties par dzimtās valodas apguvi.” (49, 13. lpp.)

Runu no valodas nav iespējams nodalīt. Runa ir savdabīga forma, kā cilvēks izzina priekšmetus un īstenības parādības, līdzeklis cilvēku saskarsmei vienam ar otru. Runa ir īstenības pastarpinātas izziņas forma, tās atspoguļojums ar dzimtās valodas starpniecību.

Valoda ir spēks, faktors, kas attīsta intelektu, audzina jūtas un gribu, tā ir saikne starp cilvēku un apkārtni. Valoda ir jebkura fiziskas dabas zīmju sistēma, kas izpilda izziņas un komunikatīvu funkciju cilvēka darbības procesā. (40)

Latviešu valodas mācīšana sākumskolā ir integrēts mācību kurss. “Dzimtajai valodai ir nozīmīgākā vieta starp skolas mācību priekšmetiem ne vien tāpēc, ka šis mācību priekšmets sniedz vispusīgu valodniecisku izglītību, rāda inteligences pakāpi, bet ir arī visu citu mācību priekšmetu apguves priekšnoteikums.” (41, 31. lpp.)

Jau pamatizglītības pirmajā posmā skolēniem jāprot lasīšanu izmantot kā līdzekli, lai iegūtu (salīdzinātu, precizētu u.tml.) informāciju. Apgūstot matemātikas, dabaszinību, sociālo zinību mācību saturu, izmantojot bibliotēkas pakalpojumus, skolēnam jāprot ne tikai pareizi un saprotami izlasīt, bet arī izvēlēties lasīšanas veidu atbilstoši lasīšanas uzdevumiem. (2)

Lasīšanas būtība skaidrota vārdnīcās.

- Lasīšana ir rakstu zīmju, teksta, simbola uztveršana un izteikšana ar skaņām, vārdiem, teikumiem. Sarežģīta, uz sajūtam balstīta domāšanas prasme zīmju uztveršanai un to veidojošo jēdzienu artikulācijai skaļi vai klusi. Lasīšana ir mācību priekšmets sākumskolā – rakstīto, iespiesto tekstu uztveršanas prasme un izteikšanas apgūšana, teksta atstāstīšana un analizēšana. (42, 91. lpp.)
- Lasīt – uztvert rakstu zīmes, tekstu, simbolus, uztverot runāt, iegūt informāciju, uzzināt, apgūt. Lasītājs – cilvēks, kas lasa: tas, kam paredzēta literatūras. (37, 432. lpp.)

- Lasīšanas raitums ir spēja lasīt nepieciešamajā ātrumā, modelējot dabisko runas struktūru. Tas nozīmē, ka skolēns ir spējīgs orientēties nevis uz atsevišķu vārdu, bet uz visu teikumu un tekstu. (46, 77. lpp.)
- Lasītprasme – māka atveidot skaņas ar burtiem, savienot burtus vārdos, uztvert, izprast, analizēt un novērtēt lasītu tekstu, apzināties lasīšanas mērķi un izvēlēties atbilstīgu lasīšanas veidu, ievērojot lasītāja kultūru. Svarīgākie lasītprasmes kvalitātes rādītāji ir apzināta, pareizība, izteiksmīgums un lasīšanas temps. (50, 51. lpp.)

Prasme lasīt un izprast lasīto tekstu būtiski ietekmē dzīves kvalitāti, jo lasīšanas efektivitāte nodrošina optimālus mācīšanās nosacījumus, taču ne vienmēr tas padodas vienlīdz labi. (25)

Domājot par rakstpratību, t.i., rakstu runas prasmi, kas izpaužas kā lasītprasme un rakstītprasme, plānojams tāds saturs, kas palīdz bērniem vienlaicīgi apgūt lasīšanas un rakstīšanas tehniku, apzinātu lasīšanu un rakstīšanu un lasīšanas un rakstīšanas kultūru. (6)

Tas ir mācību kurss, kurā sintezējas šādas darbības jomas:

- lasīt mācīšana un rakstīt mācīšana;
- glītrakstīšana;
- literāru tekstu lasīšana un analīze;
- runas attīstīšana;
- atsevišķu valodas likumību izpēte un latvisku izteiksmes līdzekļu apguve;
- domrakstu mācīšana.

Caurviju un veseluma princips ir priekšnoteikums, lai minētās darbības jomas netiktu atrautas viena no otras. “Valodas kā veseluma pieejas filozofija paredz daudzu metožu un paņēmienu vienotību mācībās. Tā ir četru valodas pamatprasmju – lasīšanas, klausīšanās, runāšanas, rakstīšanas – integrācija.” (38, 34. lpp.)

Lai sekmētu valodas apguvi, intereses raisīšanos par lasīšanu un arī lasītprasmes apguvi, tiek ieteikti dažādi paņēmieni darbā ar grāmatu jau agrā bērnībā:

- uzsākt iepazīšanos ar grāmatu jau pirmajā dzīves gadā;
- veidot īsu, bet izteiksmīgu stāstījumu par ilustrācijās redzamo, atdarināt skaņas, skaidri un uzsvērti izrunāt objektu nosaukumus, iesaistot mīmiku, žestus;
- uzdot vienkāršus jautājumus un izrādīt prieku par bērna atbildēm, ja bērns neatbild, atbildēt viņa vietā;
- maksimāli atbalstīt bērna vēlmi skatīties grāmatas un ļaut viņam šajā procesā „izteikties” pirmajam;

- stāstot var vilkt ar pirkstu pa teksta rindiņām, pakāpeniski sekmējot priekšstata veidošanos par to, kas ir teksts;
- grāmatas skatīšanu vai lasīšanu ieteicams padarīt par rituālu. (18)

Mazajam lasītājam lasītprasme nozīmē spēju saprast dažādu attiecīgas grūtības tekstu nozīmi un jēgu. Bērniem tā ir spēja lasīt, lai mācītos un piedalītos komunikācijas procesā ar citiem lasītājiem, kā arī lai vienkārši gūtu prieku. (27)

I.Dedze un A.Kangro formulē lasītprasmi kā spēju saprast un lietot rakstītās valodas formas, kas vajadzīgas sabiedrībai un/vai ir nozīmīgas indivīdam. Lasītprasme ir atkarīga no valodas konteksta, lasītāja spējām un pieredzes. (14)

Lasītprasme ir prasme, kas ir pamatā sekmīgai mācību procesa norisei. Laba lasītprasme skolēnam nodrošina panākumus izglītības ieguvē, vāja lasītprasme – sagādā sarežģījumus gandrīz visu mācību priekšmetu apguvei. Lasītprasme ir kā treniņš prasmēm un spējām, uz kurām balstoties tiek iegūta izglītība. (12)

A.Geske un A.Ozola iesaka lasītprasmi definēt kā spējas uztvert, izprast, analizēt un novērtēt rakstītu tekstu literārās pieredzes paplašināšanai un zināšanu pilnveidošanai. (22) Jo vairāk skolēnu klasē ir ar augstiem sasniegumiem, jo vairāk uzlabojas arī pārējo skolēnu sasniegumi.

Vispārzināma ir literatūras loma skolēnu izglītošanā, attīstīšanā un audzināšanā. Literatūra ir bagāts īstenības izziņas avots un spēcīgs personības veidošanas līdzeklis. Daiļliteratūras, folkloras un populārzinātniskās literatūras lasīšana attīsta skolēnu izziņas spējas. (44)

Daiļliteratūra, no vienas puses, ir skolēna kognitīvās, sociālās un emocionālās attīstības līdzeklis, bet, no otras puses, skolēns mācās arī dažādus uzvedības modeļus un problēmu risināšanas variantus, mācās palīdzēt viens otram, iejusties cita vietā, izprast viņa emocijas u.c. Daiļliteratūras tekstos ietverta arī plaša informācija par apkārtējo pasauli.(2) Daiļliteratūra ir kā līdzeklis bērna sociālajā un emocionālajā attīstībā, iepazīstot sociāli nozīmīgas normas, dažādus uzvedības modeļus un problēmu risināšanas variantus

Iesaistoties lasīšanas procesā, skolēnam tiek veicināta runas aktivitāte, jo agrāk skolēns iepazīstas ar daudzveidīgu informāciju, jo bagātāks kļūst viņa vārdu krājums, tiek trenēta atmiņa, uzmanība. Līdztekus tam tiek rosināta interese par literatūru, kas ir svarīgs faktors lasītprasmes pilnveidei. (4)

Lasīšana ir viens no četriem svarīgākajiem komunikācijas veidiem. Lasīšana ir process, kas ļauj iepazīt un uztvert to, kas rakstīts uz papīra vai ekrāna. Turklāt kvalitatīva lasīšana ir iedziļināšanās aprakstītajos notikumos, un, lai dzīvi uztvertu visas lasīšanas dotās iespējas, jāizmanto gan laiks, gan garīgā piepūle. (17)

Lasīšanas procesā skolēni mācās saskatīt tipiskas dabas un sabiedriskās dzīves parādības, izprast to būtību un cēloņsakarības. Literāro darbu analīzē un atbilstošā radošā darbībā skolēni attīsta savas intelektuālās spējas: mācās analizēt, sintezēt, salīdzināt, vispārināt, konkretizēt, sistematizēt.

A.Karule un A.Lanka lasītprasmi raksturo kā pamatprasmi, kas pilnīgi jāapgūst jau sākumskolā. Skolēns, kurš labi lasa, viegli uztver domas, kas ir izteiktas mutvārdu vai rakstu runā, prot ātri un pareizi uzrakstīt to, ko dzirdējis vai lasījis, spēj veiksmīgāk apgūt zināšanas arī pārējos mācību priekšmetos, kā arī sekmīgāk virzīties zināšanu un prasmju apguvē turpmākajās klasēs. (31)

Literārajos darbos skolēni mācās saskatīt un vērtēt literāro varoņu raksturus un rīcības, kā arī gūst priekšstatu par skaisto un neglīto, labo un ļauno, cildeno un zemisko.

Viena no pieejām, kas vērsta uz bērna kognitīvo, valodas un sociāli emocionālo spēju attīstību ir *interaktīvās lasīšanas jeb aktīvās lasīšanas pieeja*. Interaktīvās lasīšanas galvenās nostādnes ir:

- katrs bērns attīstās un mācās savā īpašā tempā;
- bērnu vajadzību respektēšana;
- dažādu darbību un paņēmienu integrēšana strukturētās interaktīvās lasīšanas aktivitātēs, kuras lietderīgi iekļauj bērna ikdienas darbībā.

Interaktīvo lasīšanas pieeju iespējams īstenot jau no dzīves pirmajiem mēnešiem, respektējot bērna attīstību viņa spējas un intereses. Interaktīvās lasīšanas pieejā akcents nav likts tikai uz literārā darba priekšā lasīšanu. Centrā ir bērna runas aktivitāte, kas balstās uz sarunām par grāmatas ilustrācijām un tekstu. Pieaugušais uzdod jautājumus, papildina bērna teikto, mudina detalizēti aprakstīt to, ko redz, iedrošina stāstīt par dzirdēto, uzslavē bērnu.

Aktuāls ir jautājums, vai agra interese par grāmatām un priekšā lasīšana veicina arī ātrāku lasīšanas prasmju apguvi. Aplūkojot grāmatas ilustrācijas un klausoties pieaugušā lasījumu vai stāstījumu, sekmīgi attīstās prasmes, kas nozīmīgas lasītprasmes apguvei. Bērnam ir bagātāks vārdu krājums, labāka īslaicīgā atmiņa, sekmīgāk attīstās dzirdes uzmanība, ātrāk tiek pievērsta uzmanība lasītajam tekstam – rindiņām, vārdiem, burtiem un bērns ātrāk atpazīst arī konkrētus vārdus un burtus. Līdztekus tam tiek rosināta interese par literatūru, kas ir nozīmīga motivācija lasītprasmes apguvei. (18)

Sākumskola ir tas posms bērna dzīvē, kad viņš gūst nepieciešamās pamatzināšanas un prasmes, lai varētu sākt patstāvīgi lasīt un sagatavoties literatūras lasīšanai turpmākajos izglītošanās posmos. Pētījumā lasītprasme tiek saprasta kā runas darbība, viena no valodas pamatprasmēm; process, kurā notiek iespējama vai rakstītā vārdā vai tekstā ietvertās informācijas uztvere, sapratne, izpratne un novērtēšana. (50, 50.lpp.)

No metodiskā viedokļa ar lasīšanu saprot:

- lasīt mācīšanu pirmajā klasē, kad skolēni apgūst sākotnēju lasītprasmi,
- lasīšanu 2. – 4. klasē, kad skolēni pilnīgo lasītprasmi un literāru tekstu uztveri un izpratni,
- literatūras lasīšanu īpašajās stundās, kuru galvenais uzdevums ir rosināt skolēnu interesi par literatūru, par grāmatu lasīšanu, kā arī iemācīt skolēnus strādāt ar grāmatu un citiem izziņas avotiem,
- skolēnu patstāvīgo lasīšanu ārpusstundas laikā.

Šaurākā nozīmē ar lasīšanu saprot skolēnu darbību lasīšanas stundās – literāro darbu lasīšanu un analīzi, to uztveres un izpratnes sistemātisku pilnīgošanu. (45)

Skolotājam uzmanīgi jāseko skolēniem, kuriem rodas specifiski lasīšanas traucējumi, jo tā var būt nespēja apgūt izvirzītajām prasībām atbilstošu lasītprasmi, pastāvot optimāliem mācīšanās apstākļiem, intelektuālajam un runas attīstības līmenim, dzirdes un redzes analizatoru funkcijai fizioloģiskas normas robežās. Šie traucējumi izpaužas grūtībās precīzi un ātri lasīt, automatizēt lasīšanas procesu un arī nespējā saprast izlasītā tekstu.

Šādiem bērniem jāsaņem papildus pedagoģiskā palīdzība. Pētījumi rāda, ka aptuveni 20% šādu bērnu ir arī uzvedības traucējumi, hiperaktivitāte vai impulsivitāte, no kuriem 60-80% gadījumos vērojami arī emocionālas dabas traucējumi. (1)

Starptautiskie pētījumi liecina, ka lasītprasmi nosaka trīs galvenie faktori:

- skolēna sociāldemokrātiskā vide;
- lasīšanas programmas kvalitāte;
- apmācības kvalitāte. Tā kā tieši ietekmēt pirmo faktoru pedagogi nevar, tad viņu kompetence un atbildība ir divi pēdējie faktori. (13)

A.Geske un A.Ozola norāda, ka izglītības reglamentējošos dokumentos lasītprasme parādās ļoti reti un nekonkrēti, pārmaiņus standartos un programmās notiek, nespējot izvērtēt iepriekšējo pieeju efektivitāti un trūkumus. (21) Lasītprasmes problēmas rada tas, ka vairumā skolās, sākot mācības 1.klasē, jau tiek prasīts tekoši lasīt, bet otra problēma ir sasteigtība, jo lielai daļai skolēnu apmācības temps ir par ātru, viņi nespēj pietiekami nostiprināt apgūtās prasmes.

Jāpiekrīt arī V.Klūgas secinājumiem par to, ka šobrīd lasīšanas statuss, ilgums, lasāmais repertuārs, motīvi un stimuli mainās. Lasīšana kļūst citāda – pragmatiskāka, informacionālāka un arī paviršāka. Jaunākā skolas vecuma bērniem lasīt vēl patīk, bet, jo vecāki klasē ir skolēni,

jo vairāk lietišķā lasīšana izspiež vaļas brīžu lasīšanu. Tāpat ievērojamu vietu bērnu dzīvē ieņem televīzijas pārraides, elektroniskā kultūra. (34)

Tādēļ šajā jomā ir daudz darāmā gan vecākiem, gan skolotājiem, gan Izglītības ministrijas darbiniekiem.

Ir jāpiekrīt J.Studenta vārdiem: „Kas gan var būt jaukāks, kā grāmatu lasīšana? Cilvēks, kas daudz lasījis, ir simpātisks: viņa žestos, valodā un visā rīcībā izteicas dvēseliskums, cilvēcība.” (53, 30.lpp.)

Kad skolēns ieguvis spēju patstāvīgi lasīt, sākas pašaudzināšana, skolēna individuālā garīgā dzīve. Taču līdz patstāvīgai lasīšanai skolēnam ir ejams grūts ceļš. Skolēns tikai tad var saskatīt literatūras vērtības un atzīt tās par sev nozīmīgām, ja ir iemācījies, respektīvi, iemācīts to darīt.

1.2. Lasīšanas kā latviešu valodas mācību priekšmeta jomas mācību mērķis un uzdevumi

Valsts pamatzglītības standartā un latviešu valodas mācību programmā ir noteiktas kompetences, kas paredz valodas apguvi jaunākajā skolas vecumā. 1.–4.klasē. Mācības (834 stundu apjomā) daļēji tiek integrētas, kompleksi plānojot visu mācību priekšmetu satura apguvi, līdz ar to praksē nenosakot stingras robežas starp mācību priekšmetiem. Uzsvērts arī tas, ka īpaša uzmanība veltāma tam, lai skolēni apjaustu latviešu valodas skaistumu, skanīgumu, tās vienreizīgumu, mācītos skaidri literāri pareizi izteikties, apzināti lasīt, izprotot lasītā jēgu un pareizi izrunājot skaņas un vārdus, bagātināt vārdu krājumu, lai rastos vēlēšanās izzināt dzimtās valodas bagātības, kopt un pilnīgot runu. (59)

Sākumskolā tiek likti pamati valodas būtības izpratnei, 1.–4. klasē latviešu valodas stundās skolēni mācās klausīties, skaidri un loģiski izteikties, attīsta lasīt un rakstītprasmes. Lasītprasmes attīstīšana vispirms ir lasīšanas tehnikas apgūšana – māka lasīt patstāvīgi, pareizi un saprast lasīto. Rakstītprasme attīstās kā māka rakstīt burtus, vārdus, teikumus un tekstu. Skolēni mācās pirmos pareizrakstības soļus, gūst priekšstatu par valodas likumiem (valodas kompetence). Skolēni mācās izteikt vērtējumu par runāto un rakstīto, kā arī iegūt informāciju, saprot valodas lietošanas mērķus un iespējas, (komunikatīvā un sociālkultūras kompetence), mācās mācīties – salīdzināt, sastatīt, vispārināt, secināt (mācīšanās kompetence).

Latviešu valodas mācību mērķa kontekstā lasīšanas apguves mērķis ir audzināt zinošu un prasmīgu lasītāju, kurš tiecas pēc grāmatām un kuru aizrauj lasīšana. Lai īstenotu šo mācību mērķi veicami konkrēti uzdevumi. Tie ir vairāki:

- attīstīt skolēnu lasīšanas tehniku,
- vienlaikus attīstīt skolēnu spēju izprast lasīto,
- izveidot elementāru prasmi pārdomāt izlasīto un izprast informāciju,
- bagātināt skolēnu estētisko un emocionālo pieredzi,
- izveidot sākotnēju prasmi mācīties,
- izkopt skolēnu gribas īpašības.

Konkrētie uzdevumi nosaka, ka veicama gan skolēna prāta, gan jūtu, gan gribas attīstība. Uzdevumos ir iezīmēta arī nepieciešamība veidot dažādas skolēnu prasmes – specifiskās mācību prasmes, tikai lasīšanai raksturīgās un vispārīgās mācību prasmes. Lasīšanas procesā ir svarīgi ievērot teikumus tekstā, pievērst uzmanību lielajam sākumburtam un pieturzīmēm teikuma beigās, teksta noformējumam u.tml. Skolēnus jārosina pievērst uzmanību arī ilustrācijām, atsevišķiem vārdiem, to skanējumam un nozīmei, sacerēt savus stāstus un pasakas. (4)

Tā piemēram, lai attīstītu skolēnu lasīšanas tehniku, ir jāattīsta viņu uztvere, uzmanība un īslaicīgā redzes atmiņa uztveres procesā, ir jāpaplašina redzes (lasīšanas) lauks, ir jāattīsta prognozēšanas spējas. (45)

Lasīšana ir sarežģīts process. Tajā notiek cilvēka domāšanas uzmanības, iztēles, atmiņas u.c. psihisko procesu attīstīšana, vārdu nozīmju uztveršana, jēdzieniskās saites saskatīšana, sapratne un izpratne, lasītā analītisks vērtējums.

Atbilstoši starptautiskiem lasītprasmes pārbaudes rezultātiem:

- Visaugstākie vidējie rezultāti lasītprasēm ir Krievijai, Honkongai un Singapūrai. Latvijas skolēnu vidējie rezultāti atbilst 13.vietai 40 pētījuma dalībvalstu vidū. Salīdzinot ar 2001.gadu, kad Latvija bija 5.vietā, skolēnu sasniegumi lasītprasēm Latvijā ir statistiski nenozīmīgi pazeminājušies. Vieta starptautiskajā ranga tabulā mainījies, jo daļa iepriekšējā pētījuma cikla valstu uzlabojušās savus sasniegumus un Latviju apsteigušās, kā arī pētījumam pievienojušās jaunas dalībvalstis ar augstiem skolēnu sasniegumiem lasītprasēm.
- Latvijas skolēnu vidējie sasniegumi lasītprasēm ir ievērojami virs starptautiskā vidējā un statistiski nozīmīgi neatšķiras no Bulgārijas, Dānijas, ASV, Anglijas, Austrijas, Lietuvas un Taivānas skolēnu rezultātiem.
- Latvija starptautiskajā ranga tabulā ir pēdējā vietā pēc skolēnu attieksmes pret lasīšanu - salīdzinot ar citām valstīm, Latvijas skolēniem nepatīk lasīt, šajā ziņā vismazāk atšķiramies no Dienvidāfrikas. (30)

Tas nozīmē, ka sabiedrībai jāmaina attieksme pret lasīšanu, ka vecākiem un skolotājiem skolēni jāieinteresē lasīšanā, jāaizrauj ar lasīšanu, ar dažādām metodēm tā jāveicina.

Literatūras lasīšanas mērķis pamatizglītības pirmajā posmā ir palīdzēt skolēniem apgūt nepieciešamās zināšanas un prasmes, lai, patstāvīgi strādājot ar tekstiem, saskatītu dabas un sabiedriskās dzīves notikumus, izprastu to būtību un cēloņsakarības un veidotu savu analītiski vērtējošo attieksmi pret tiem.

Svarīgākie uzdevumi:

- pilnveidot lasīšanas tehniku un prasmi izvēlēties lasīšanas veidu atbilstoši lasīšanas nolūkam;
- palīdzēt apgūt prasmi uztvert un izprast dažādu žanru tekstu saturu un analītiski vērtēt tajos izteikto kā mutvārdu tā rakstu runā;
- radīt priekšstatu par daiļliteratūru kā mākslas veidu un tā izteiksmes līdzekļiem, mācīt to salīdzināt ar cita stila tekstiem;
- mācīt pazīt vecumposma interesēm un vajadzībām atbilstošu latviešu un citu tautu folkloru un rakstnieku daiļradi;
- radīt interesi par lasīšanu kā procesu, audzināt vēlēšanos kļūt par pieredzējušu, patstāvīgu lasītāju. (2)

Lasīšanas mācības uzdevumos ietilpst tādi darbi kā:

- izveidot, sākotnēju prasmi pareizi, apzināti, veikli un izteiksmīgi lasīt skaļi, apzināti un veikli lasīt klusi;
- attīstīt prasmi atstāstīt – brīvi, tuvu tekstam, īsi un citādi;
- radīt skolēniem priekšstatu par dažiem literatūras teorijas elementiem:
  - ✓ žanrs – stāsts, pasaka, teika, dzejolis u.c.;
  - ✓ teksts, tā temats un virsraksts;
  - ✓ tekstu tipi – vēstījums, apraksts, pārspriedums;
  - ✓ teksta struktūra – ievads, galvenā daļa, nobeigums;
  - ✓ literārā darba ideja jeb galvenā doma.
- attīstīt skolēnu runu (pilnīgiot izrunu, bagātināt pasīvo un aktīvo vārdu krājumu, attīstīt sakarīgo runu);
- izkopt sākotnēju prasmi izmantot grāmatu par zināšanu avotu;
- paplašināt audzēkņu priekšstatus par apkārtējo pasauli;

- īstenojot mācību uzdevumus, vienlaikus audzināt skolēnus atbilstoši Latvijas izglītības mērķim – sekmēt skolēnu individualitāti, spēju un garīgās aktivitātes attīstīšanos, vērtību orientācijas veidošanos. (45)

S. Tūbele un J. Lūse skaidro, ka lasīšana ir īpašs runas veids, kas saistīts ar prasmi uztvert noteiktu redzes kompleksu, izprast lasītā jēgu un reproducēt šī kompleksa skanējumu – lasīt – tā ir runas reakcija, šie procesi ir savstarpēji saistīti. Lasot norit trīs procesi:

- vārda fonemātiskā analīze un sintēze;
- vārda nozīmes nojauta;
- kontrole, salīdzinot vārda nozīmes nojautu ar uzrakstīto. (58)

Skolotāja uzdevums ir izvēlēties tādu lasāmvielu un metodiku darbam ar to, lai skolēns mērķtiecīgi pilnīgo tekstu uztveres un izpratnes līmeni un tai pašā laikā gūst gandarījumu no lasīšanas procesa. (2)

Lasītie teksti, grāmatas bērņus ne tikai iepazīstina ar apkārtējo pasauli vērojumu, konstatējumu un apgūšanas līmenī, bet arī jāliek bērnam sajūst, ka tā ir viņa pasaule, viņa izjūtas, viņa interese, aktivitātes un darbības pasaule. Tātad literatūrai jāizsauc bērņā aktīva līdzpārdzīvošana, līdzdarbība, veidojot aktīvu dzīves pozīciju, izraisot visdažādākās emocijas. Šīs izjūtas sekmēs bērņa vēlmi lasīt.

Z. Anspoka secina, ka literatūras lasīšanas mācību saturam savstarpējā saistībā ar valodas mācībai paredzēto saturu ir dažādas funkcijas:

- izziņas funkcijas (dod iespēju iepazīties ar jaunu informāciju, atklāt jaunus aspektus jau iepriekš zinātajā);
- vērtīborientācijas funkcija (paplašina priekšstatus par ētiskajām un estētiskajām vērtībām, ir piemērs un atdarināšanas paraugs, palīdz izprast sevi);
- pašapliecināšanās funkcija (ļauj just gandarījumu par izlasīto, par to, ka ir radušies patstāvīgi spriedumi u.c.);
- emocionālā funkcija (māca izdzīvot varoņu rīcību, gūt estētisku, ētisku pārdzīvojumu u.c.). (2)

Tātad skolotāja uzdevums ir izmantot dažādas metodes, aktivitātes un vingrinājumus, lai ieinteresētu bērņus lasīt, lai nostiprinātu lasīšanas tehniku, lai izraisītu interesi par grāmatu.

1.3. Lasītprasmes apguve jaunākajā skolas vecumā

Cilvēka valoda attīstās ciešā saistībā ar domāšanas attīstību un priekšstatu bagātināšanos. Valodas attīstību nedrīkst uztvert izolēti no citiem psihiskajiem procesiem. Izprotot to mijiedarbību, var radīt labvēlīgu vidi bērnu valodas attīstībai.

Tāpat kā domāšana, arī valoda katram saistās ar individuālo pieredzi, respektīvi, valoda un runa attīstās līdz ar priekšstatu bagātināšanos. Valoda un runa ir nesaraujami saistītas un uztveramas, kā vienots veselums, visas lingvistiskās vienības ir valodas un runas vienības. Runa ir saskarsmes forma, kas veidojas cilvēka darbības procesā, pastarpināti ar valodu. Runa ir vēsturiski izveidojusies saziņas forma ar valodas starpniecību, domu formulēšana uz izteikšana. Tādas domāšanas operācijas kā sintēze, analīze, salīdzināšana, vispārināšana attīstās un uzlabojas runas apgūšanas procesā. (55)

Sākumskolā prioritārais ir izveidot sākotnēju lasītprasmi, tāpēc, ka pārējo uzdevumu īstenošana ir tieši atkarīga no lasītprasmes. Šai laikā apgūtās zināšanas un prasmes ir svarīgas arī citu mācību priekšmetu apguvei.

Lai īstenotu visas valoddarbības: klausīšanās, lasīšana, rakstīšana un runāšana, svarīga ir tekstu priekšā lasīšana un sarunas par to saturu. Tekstu priekšā lasīšanu veic skolotājs pamīšus ar skolēniem. Darbs ar tekstiem ļauj skolēnam pilnveidot klausīties prasmes, lasītprasmi, radīt interesi par literatūru, veidot attieksmi pret grāmatu, netiešā veidā paplašināt priekšstatu par tādiem ar lasīšanas procesu saistītiem jautājumiem kā teksta autors, virsraksts, teksta galvenā doma, rindkopa, izteiciens u.c.

Lai lasītprasmes apguve un pilnveidošana nesagādātu skolēniem psiholoģisku diskomfortu, jāizmanto bagātīgs mācību līdzekļu klāsts: attēli alfabēti, dažāda apjoma un satura ziņā lasāmo grāmatu stūrītis, attēlu un vārdu komplekti, vārdu un teikumu kartīšu krājumi u.c.

Skolēnu lasīšanas mehānisms attīstās ļoti individuāli, tāpēc tekstiem jābūt ar dažādu grūtības pakāpi, svarīgi kopīgi veidot sarunas par iegūto pieredzi, iesaistīt skolēnus ar zemāku mācītību arī grūtāku vārdu vai teikumu lasīšanā. Svarīgi, lai skolēni spētu tekstu uztvert kopumā, jo no tā ir atkarīga tālākā gaita: teksta analīze, tā atkārtota lasīšana kopumā vai izlases veidā, dažādi radošie darbi (stāstīšana, savas attieksmes izteikšana, ilustrējot, stāstot, rakstot).

Lasītprasmi skolēni pilnīgo skolotāja vadībā, izmantojot galvenokārt lasāmās grāmatas. (2)

To tekstiem ir trejāda loma:

- tie veic mācību materiāla funkciju – nodrošina iespēju attīstīt skolēnu lasīšanas tehniku, jēgpilnas lasīšanas prasmi, lai bērni iemācītos priekšstatīt, pārdomāt un izdzīvot lasīto;

- lielākā daļa lasāmo grāmatu tekstu ir tādi literārie darbi, kuru lasīšana garantē arī skolēnu estētiskās uztveres un asociatīvās domāšanas attīstību;
- lasāmo grāmatu teksti ir arī latviešu valodas apguves avots. Reizē ar lasīšanu skolēni apgūst arī dzimtās valodas bagātību un prasmi to izmantot saziņas nolūkiem. (45)

Bērnus parasti pēc to mācīšanās stila var iedalīt divās kategorijās: vieni vislabāk var iemācīties, izmantojot redzi (vizuālā mācīšanās), otrie visvieglāk mācās klausoties (mācīšanās no dzirdes).

Vizuālās mācīšanās piekritēji vislabāk var iemācīties lasīt, ja mācību vide organizēta, izmantojot veseluma pieeju valodas un lasīt mācīšanās. Tas ir tāpēc, ka viņu spēks ir agrāk redzēto vārdu un vārdu secības atpazīšanā. Savukārt bērni, kuri mācās, balstoties uz dzirdēto, vislabākos rezultātus gūst no skaņu mācīšanās pieejas. Neraugoties uz atšķirībām bērnu mācīšanās stilos, lielākā daļa mācās, kombinējot abus mācīšanās stilus.

Bērnām jāļauj izjust brīvību un izjust sevi, pieļaujot kļūdas. Pedagoģiem jāievēro, lai lasīšana, rakstīšana, klausīšanās un runāšana būtu savstarpēji saistītas, bērnam vajag stāties mijattiecībās ar materiāliem un pārējiem bērniem mācīšanās procesā. (40)

Lai bērns viegli un ar prieku iesaistītos sev nozīmīgā lasīšanas darbībā, tam vajadzīga pašu bērnu motivācija. Bērnu ievadīšana grāmatu pasaulē attīsta viņu motivāciju lasīt, izrādīt interesi par iespiesto vārdu. Vienīgais noteikums – grāmatām jābūt kvalitatīvām, bērniem interesantām.

Skolotājam ir svarīgi zināt lasītprasmes apguves posmus, lai varētu noteikt katra audzēkņa lasītprasmes kvalitāti un mērķtiecīgi to attīstīt.

Lasītprasmes apguves posmi. No psiholoģijas viedokļa lasīšanas iemaņu apguves periodu iedala četros posmos:

1. analītiskais skaņu un burtu apguves posms;
2. analītiskais zilbju posms;
3. pārejas posms uz lasīšanu veselīgiem vārdiem;
4. veicamas sintētiskas lasīšanas posms.

Analītiskajā skaņu un burtu apguves posmā pilnveidojas bērnu fonemātiskā uztvere. Viņi apgūst valodas skaņas un tām atbilstošus burtus. Šīnī posmā bērni apgūst zilbju lasīšanu. Taču lasīšanas vienība ir burts, nevis zilbe vai vārds. Tas nozīmē, ka zilbes lasīšanā bērns ar redzi fiksē katru burtu un tikai tad cenšas izlasīt visu zilbi. Bērns vēl nespēj ar redzi uztvert zilbi vai vārdu kā veselumu. Tāpēc viņš zilbi nereti lasa vēl pa burtiem un ar grūtībām sintezē tajā ietilpstošās skaņas. Analītiskajā skaņu un burtu posmā bērni vēl jauc burtus, jo viņu uztverē nav izveidojusies pietiekami cieša saistība starp burtu un skaņu. Teiktais nenozīmē, ka pirmajā posmā bērns nevarētu izlasīt arī vārdus. Taču to lasīšanā ir ievērojamas grūtības:

bērnam katra burta apzināšana ir patstāvīgs un grūts uzdevums, bez tam, viņam ir jāsintezē burtiem atbilstošās skaņas un jāizlasa viss vārds.

Analītiskajā skaņu un burtu posmā, kaut arī bērnus speciāli māca lasīt zilbes, ir jācenšas iespēji agri rosināt lasīt vārdus, nedalot tos zilbēs. Taču katram bērnam ir nepieciešams savs laiks, lai nonāktu līdz lasīšanai veseliem vārdiem.

Analītiskajā zilbju posmā zilbes kļūst par lasīšanas vienību. Bērns tās uztver kā vārda daļas, nevis kā patstāvīgas vienības. Šinī posmā bērni ir īpaši jāvirza uz lasīšanu veseliem vārdiem, lai saīsinātos pauzes starp zilbēm. Lasīšanas ātrums vēl ir zems. Izlasītā vārda nozīmes izpratne bieži vien vēl ir šķirta no lasīšanas procesa, jo bērni vārdu neizlasa saliedēti, un tas traucē tā nozīmes izpratni. Prognozēšanas spējas nav attīstītas, tāpēc bērni vāji izprot izlasītā teikuma jēgu.

Pārejas posmam uz lasīšanu veseliem vārdiem ir raksturīgs lasīšanas ātruma pieaugums, jo nu vairums vārdu bērni jau lasa saliedēti. Samazinās atstarpe starp lasīšanas procesu un satura izpratni. Taču lasīšanā vēl ir kļūdas, kā arī regresijas parādības. Bērni sāk biežāk prognozēt tekstu.

Veiklas sintētiskās lasīšanas posmā skolēnam vairs nav īpašu lasīšanas tehnisko grūtību. Liela uzmanība joprojām jāveltī redzes lauka paplašināšanai, kā arī uzmanības, redzes, atmiņas un prognozēšanas spēju attīstīšanai. (45)

Lasīt mācīšanās kā svarīgu posmu atzīst runas sadalīšanu vārdos (ar runu domājot tekstu, teikumus), vārdu dalīšanu balsienos un tad – skaņās (tā atklājas analīze). Akcentē skaņu saklausīšanu, to artikulāciju, zilbju veidošanu, tās saliekot no burtiem, zilbju asīšanu, vārdu veidošanu un to lasīšanu teikumos. (5)

Sākumā moments lasīšanā ir burtu optiska uztvere un tā skanējuma analīze: katrs burts apzīmē noteiktu skaņu. Te ir divas puses:

1. lasītājs burtu apguvis kā vienu skaņu, piemēram, L;
2. tomēr katreiz, atkarībā no iepriekšējās un nākamās skaņas, šī skaņa skan citādi (tilts, lika). Tātad jāapgūst burts tā saplūšanas procesā ar citu skaņu, jāiemācās uztvert un izanalizēt arī nākamo burtu. Tas ir sarežģīti, jo, lasot zilbi, jāsapludina divas skaņas. Te palīdz vārda nozīmes nojauta, kam pamats ir jau apgūtā mutvārdu runā un kas veidojas, pamatojoties uz vārdu gramatisko saistījumu teikumā un to semantikas izpratni. Lai sagatavotu savus runas orgānus pareizai skaņu izrunai, lasot bērnam jāorientējas uz nākamo skaņu, tātad uzreiz jāuztver ne viens, bet vismaz divi burti. Šo iemaņu pamatā ir spēja veikt fonemātisko analīzi un sintēzi un attīstīta fonemātiskā dzirde. (58)

Lasītprasmes kvalitātes rādītāji ir *pareizība, apzinātība, raitums (ātrums) un izteiksmīgums* to savstarpējā saistībā.

Lasīšanas pareizību raksturo tādas iezīmes kā zīmju dekodēšana vārdā un atbilstošas vārda nozīmes izpratne kontekstā. Lasīšanu *uzskata par pareizu*, ja skolēns lasa bez kļūdām, t.i. nepārstata, neapmaina, neizlaiž, neiesprauž un neatkārtot kādu vienību (burtu, zilbi, vārdu) un ievēro pareizrūnas normas. Pareizai lasīšanai ir raksturīga arī atbilstošas intonācijas ievērošana teikumā. Lasīšanas pareizība cieši saistāma ar apzinātību – lasītā izpratni.

Apzinātība ir uzskatāma par galveno lasīšanas kvalitātes pazīmi. Nevienā mācību posmā nedrīkst aizmirst, ka lasīšana nav pašmērķis, bet ir tikai līdzeklis ceļā uz iepriekš izvirzītu mērķi. Lai veicinātu apzinātu lasītprasmi, svarīga skolēna gatavība teksta uztverei, lasīšanas mērķa skaidrība, mācību situāciju variativitāte, atgriezeniskās saites nodrošināšana, lai skolēns un skolotājs varētu pārlicināties par darba kvalitāti, skolotāja mērķtiecīgi radīta vajadzība lasīt.

To nosaka lasīšanas mērķis – gūt informāciju no lasītā, uztvert un apjaust saturu kopā un detaļās, gūt materiālu domām un jūtām. Ja lasītājs nesaprot teksta saturu, nav jēgas lasīšanai kā darbībai. Apzinātu lasīšanu sekmē skolēnu sagatavošana literāro darbu lasīšanai, izteismīgs priekšā lasījums, literārā darba analīze. Lai pārbaudītu vai skolēns lasa apzināti, uzdod dažādas grūtības pakāpes jautājumus par lasīto, atbilžu kvalitāte rāda skolēna lasīšanas apzinātības pakāpi. Nevienā mācību posmā nedrīkst aizmirst, ka lasīšana nav pašmērķis, bet ir tikai līdzeklis ceļā uz iepriekš izvirzītu mērķi.

Ciešā saistībā ar pareizu un apzinātu lasīšanu ir *lasīšanas temps* (ātrums). Par ātru lasītāju uzskata lasītāju, kurš īsā laikā spēj izlasīt lielu zīmju apjomu un izprast izlasīto. Lasītājam nepiemēroti ātrs lasīšanas temps negatīvi ietekmē teksta satura uztveri. Lasīšanas temps ir īpaši trenējama prasme. Veiklas lasīšanas iemaņu apguvei ir jānoris kompleksā ar pareizas, apzinātas un izteismīgas lasīšanas iemaņu veidošanu. Pārāk lēns lasīšanas temps traucē teksta uztveri, jo zūd sakars starp vārdiem un teikumiem.

Izteismīgums cieši saistāms ar apzinātību, pareizību un arī lasīšanas tempu. Izteismīgas lasīšanas prasme ir atkarīga arī no skolēna valodas attīstības līmeņa, no iztēles, no prasmes komunikācijā izmantot ne tikai verbālos līdzekļus, bet arī žestus, mīmiku, kustības u.c.

Izteismīgums ir skaļās lasīšanas pazīme. Lasījums ir izteismīgs, ja lasītājs ar pauzēm, loģiskiem uzsvāriem, intonācijām, balss tembra un tempa palīdzību var atklāt teksta ideju, tēlu uzvedību, paust savu emocionālo attieksmi pret lasīto. Izteismīgums cieši saistāms ar apzinātību, pareizību un arī lasīšanas tempu. Vārdu (teikumu, tekstu) lasīšana dažādā tempā, ar emocionālu attieksmi (priecājoties, bēdājoties, dusmojoties u. tml.) paver iespējas skolēnam modulēt balsi, izprast, kā lasījums spēj mainīt saturu. (2)

Izteiksmīgas lasīšanas prasme ir atkarīga arī no skolēna valodas attīstības līmeņa, no iztēles, no prasmes komunikācijā izmantot ne tikai verbālos līdzekļus, bet arī žestus, mīmiku, kustības u.c.

Galvenais metodiskais nosacījums lasīšanas iemaņu apguvei ir skolēnu ieinteresētība lasīšanā, viņu vēlme lasīt, tāpēc skolotājam ir jādomā par lasīšanas motivācijas veidošanu.

Skolotāja uzdevums ir izvēlēties tādu lasāmvielu un metodiku darbam ar to, lai skolēns mērķtiecīgi pilnīgo tekstu uztveres un izpratnes līmeni un tai pašā laikā gūst gandarījumu no lasīšanas procesa. (2)

Lasīšanas mācību metodikā *izdala vairākus veidus, kā skolēns var lasīt tekstu:*

- lasīšana skaļi;
- lasīšana pusbalsī;
- lasīšana čukstus vai klusi;
- izlases lasīšana;
- lasīšana lomās;
- lasīšana pa grupām;
- lasīšana korī;
- kombinētā lasīšana.
- katram lasīšanas veidam ir savi mērķi un būtība.

Skaļā lasīšana ir pirmais veids ko bērns iepazīst, sākot mācīties lasīt. Skaļā lasīšana ir lasītprasmes izveides pamats. Kad bērns lasa skaļi ir iespējams sekot viņa lasīšanas pareizībai. Tās laikā darbojas skolēna redzes, runas kustību un dzirdes analizators, kā arī domāšana, lai intelektuāli pārstrādātu gūto informāciju. Skaļā lasīšana sākumskolā lasītprasmes apguves sākumā sekmē lasīšanas pareizības, apzinātības un izteiksmīguma attīstību. Bērnam ir svarīgi daudz lasīt skaļi klasē un mājās.

Lasīšana pusbalsī vai lasīšana čukstus tā ir iespēja lasīt visiem skolēniem vienlaikus, katram sev piemērotā tempā. Skolēnam ir jālasa sev piemērotā tempā, tas ir viens no mācību individualizācijas ievērošanas praktiskajiem paņēmieniem.

Kluso lasīšanu skolēns jau iepazīst pirmajā klasē. Bērnu speciāli māca lasīt klusu, lai gadu gaitā apgūtu šo lasīšanas veidu, kas turpmāk kļūs par dominējošo viņu dzīvē.

Izlases lasīšana ir teksta fragmenta lasīšana atbilstoši dotajam jautājumam vai uzdevumam. To parasti izmanto teksta atkārtotā lasīšanā, lai noskaidrotu vai nostiprinātu teksta saturu un formas īpatnības.

Lasīšana lomās sekmē izteiksmīgas lasīšanas iemaņu attīstību. Skolēni, iejūtoties personāžu lomās, nokļūst dabiskās runas situācijās ar konkrētu runas motīvu, runas tēmu, vidi un adresātu. Tas nosaka lasīšanas dabiskumu un izteiksmīgumu.

Lietderīga ir *lasīšana pa grupām*. Tās būtība – tekstu skaļi lasa pārmaiņus viena grupa pēc otras. Šis lasīšanas veids ir lietderīgs lēnākajiem lasītājiem, tātad zināmā mērā lasīšana pa grupām regulē lasīšanas ātrumu.

Lasīšana korī, kad vienlaikus skaļi lasa visi skolēni, ir līdzīga lasīšanai pa grupām. Gan teksta pirmajā, gan atkārtotajā lasīšanā ir noderīga kombinētā lasīšana, kad tekstu pārmaiņus lasa skolotājs un skolēni, korī vai pa vienam. Lasot kombinēti, skolotāja lasīšanas ātrums, izteiksmīgums un pareizība noder skolēniem par paraugu.

Lasīšanas veidus izmanto kompleksā ar saturu, formas un tēlu analīzi, ar teksta plānošanu un atstāstīšanu un citām skolēnu radošajām darbībām. (45)

Tematiski sakārtotu tekstu priekšlasīšana un sekošana tai līdzī dod iespēju iegūt jaunu informāciju, vērot un atdarināt pieredzējuša lasītāja pieredzi un reizē lasīt, it kā fotografējot vārdus, uztverot vārdu veselumā. Vērtīga ir tā saucamā lielgrāmatu metodikas izmantošana: skolotāja vai skolēni lasa priekšā bagātīgi ilustrētas grāmatas, kuras mazākā formātā ir arī pārējiem skolēniem. Klausoties, sekojot un lasot līdzī, skolēni vingrinās lasīt un apjēgt vārdu nozīmi pēc ilustrācijām, konteksta, atcerēties vārda izskatu un izmantot to citā situācijā. (2)

Sākumskolas skolēnu daiļdarbu uztverē un izpratnē ir vairāki *līmeņi*:

1. līmenis – skolēns izprot to, par ko un kas tekstā ir stāstīts;
2. līmenis – skolēns izprot ne tikai tiešās kontekstuālās sakarības, bet arī pastarpinātās sakarības, t.i., izprot varoņu rīcību un raksturu, cēloņu un sekas sakarības;
3. līmenis – skolēni izprot arī teksta galveno domu, vadošo ideju, kas var nebūt tieši izteikta: saprot, ar kādiem līdzekļiem ir panākta domas izpausme; spēj spriest un diskutēt par tekstu, kā arī emocionāli un estētiski novērtēt to. (19)

Savukārt A.Geske un A.Ozola lasīšanas izpratnes līmeņus skaidro plašāk:

- Pirmais jeb zemākais līmenis - *koncentrēšanās uz tekstu un skaidri formulētas informācijas iegūšana* - nozīmē to, ka veiksmīgai informācijas iegūšanai no teksta nepieciešama ātra un automātiska teksta izpratne. Šajā procesā ir ļoti maz vajadzības kaut ko secināt vai interpretēt. Teksta jēga ir acīm redzama un skaidri uzrakstīta. *Lasīšanas uzdevumi šī izpratnes līmeņa novērtēšanai*: identificēt informāciju, kas nozīmīga noteiktajam lasīšanas mērķim, meklēt īpašas idejas un definīcijas, noteikt teksta darbības vietu un laiku, meklēt galveno ideju, ja tā tekstā ir tieši norādīta.
- otrais līmenis - *tiešu secinājumu izdarīšanas līmenis* - lasītāji veido izpratni par tekstu un izdara secinājumus par idejām, kas nav tieši pateikta tekstā. Secinājumu izdarīšana

ļauj iedziļināties teksta nozīmē un aizpildīt „tukšās vietas”, kas tieši nav minētas. Daži no secinājumiem ir balstīti uz tekstā sniegto informāciju -lasītājam tikai jāsavieno idejas no teksta.. *Lasīšanas uzdevumi šī izpratnes līmeņa novērtēšanai:* noteikt tādu apzīmētāju, kas izteikts ar vietniekvārdu, atrast vispārinājumus un raksturot darbojošos personu attiecības, secināt, ka viens notikums izraisījis citu, vai atrast galveno domu, ja to apliecina vairāki argumenti.

- trešais izpratnes līmenis - *ideju un informācijas interpretēšana no teksta*, izmantojot savu izpratni. Lasītāji saista idejas, kas ir ne tikai netiešas, bet arī interpretējamas, balstoties uz personīgo uztveri. Kad lasītāji interpretē un integrē teksta idejas, viņiem ir lielāka nepieciešamība pēc papildu zināšanām, nekā izdarot tiešus secinājumus. Tāpēc teksta nozīmes izpratne būs atšķirīga dažādiem lasītājiem atkarībā no personīgās pieredzes un zināšanām, ko viņi izmantojuši uzdevumu izpildē. *Lasīšanas uzdevumi šī līmeņa novērtēšanai:* uztvert teksta vēstījumu vai tēmu, izsvērt darbojošās personu rīcības alternatīvas, salīdzināt un pretstatīt teksta informāciju, uztvert teksta noskaņu un toni, interpretēt teksta informācijas izmantojamību realitātē.
- ceturtais jeb augstākais izpratnes līmenis - *teksta satura, valodas un izmantoto elementu izvērtēšana*. Pētot un izvērtējot teksta struktūras un valodas elementus, lasītājs izmanto savas zināšanas par valodas lietojumu un žanru tekstu iezīmēm. Teksts tiek uzskatīts par veidu, kā nodot sajūtas, idejas un informāciju. Šajā procesā liela nozīme ir lasīšanas pieredzei un valodas pārzināšanai. *Lasīšanas uzdevumi šī izpratnes līmeņa novērtēšanai:* izvērtēt aprakstīto notikumu realizēšanas varbūtību, aprakstīt autora nolūku teksta pārsteidzoša nobeiguma izveidē, izvērtēt teksta informācijas pilnīgumu un skaidrību, noteikt autora viedokli par centrālo ideju. (21)

Lasītprasmi veido divi galvenie komponenti – lasīšanas temps un lasīšanas izpratne:

bez lasīšanas tempa nav izpratnes; tempam bez izpratnes nav jēgas. Lai skolēns, kuram lasīšana sagādā grūtības, uzlabotu lasīšanas tempu un precizitāti, kas ir visizplatītākās lasītprasmes problēmas, skolotājs var izmantot stratēģiju, kuru nosauc par „Divu minūšu lasīšanas testu” (Skolotājs klausās, kā bērns lasa vecumam atbilstošu tekstu 2 minūtes un saskaita kļūdas 100 izlasītajos vārdos; izdala minūtē izlasīto vārdu skaitu ar kļūdu skaitu un dabū vienu skaitli, kas mainīsies no reizes uz reizi, mainoties vai nu kļūdu skaitam, vai lasīšanas tempam, vai abiem rādītājiem vienlaikus). (13)

Lasot skolēni *pieļauj dažādas kļūdas:*

- nepareizi izlasa atsevišķus burtus,
- izlaiž burtus un zilbes, retāk – vārdus,

- iesprauž liekus burtus, atkārtoti zilbi vai vārdu, pārstata jeb samaina vietām burtus un zilbes,
- laikus nesaskata teikumu beigu zīmi, tāpēc neizlasa teikumu ar vajadzīgo intonāciju.

Kļūdas lasīšanā rodas tāpēc, ka bērnam nav elastīgas sintēzes starp grafiskās informācijas uztveri, tās izrunāšanu skaļi vai klusām un informācijas apjēgu.

Lai mazinātu iespējas kļūdīties lasīšanas laikā ieteicams lietot lasīšanai paredzēto kociņu vai grāmatzīmi. Noliekot to zem vārdu rindas, kuru lasa, skolēnam kā nepieredzējušam lasītājam ir vieglāk uztvert izlasītās vienības un apjēgt tās. Vienlaicīgi skolēns tiek radināts ievērot lasītāja kultūru. Labojot skolēnu lasīšanas kļūdas, ir jāvadās no kļūdu rakstura, skaita un ietekmes uz saturu izpratni.

Līdzās tradicionālajai pieejai lasīšanas veidu raksturošanā ir jāmin arī to iedalījums atkarībā no katra teksta lasīšanas mērķa:

1. lai pilnā mērā apgūtu tekstā ietvertu informāciju,
2. lai atlasītu tikai galveno informāciju,
3. lai noteiktu teksta tematu,
4. lai atrastu lasītājam vajadzīgo informāciju.

Jaunākajās klasēs atlasa parasti pirmo lasīšanas mērķi. Skolēnus māca lasīt vienmērīgi uzmanīgi, *lai pilnībā apgūtu tekstā ietvertu informāciju*. Jau pirmajā klasē skolēnus orientē lasīt ar mērķi – saprast lasīto. (45)

Svarīga ir ne tikai lasāmo tekstu saturiskā vērtība, bet arī to uztveramība attiecīgā vecuma bērniem. Jaunākā skolas vecuma bērnu nenoturīgās uzmanības, mazās valodiskās darbības pieredzes dēļ lasāmie teksti bieži metodiski jāapstrādā tā, lai tie nebūtu pārāk gari, nenogurdinātu skolēnu kā lasītāju un viņš nezaudētu lasīt interesi. Teksti jāsadala fragmentos, un tas jā dara tā, lai, iepriekšējo lasot, skolēnā rastos motivācija turpināt noskaidrot sižeta attīstību, tēlu rīcību u.c. (2)

Sākumskolas beigās ir lietderīgi sākt veidot prasmi *atrast tekstā galveno*. Šim nolūkam ir nepieciešami samērā augsti attīstīta domāšana.

Lai noteiktu teksta tematu – šī lasīšana ir teksta caurskatīšana, lai uzzinātu, par kādiem jautājumiem tekstā ir atrodama informācija, vai lasītājam tā ir noderīga, interesanta u. tml. Meklēt tekstā sev vajadzīgo materiālu – arī šādā lasīšanā skolēnus ievada jau sākumskolā. Šim nolūkam izmanto populārzinātniskus tekstus un periodiskajos izdevumos speciāli bērniem adresētus tekstus. (45)

Tā kā viena un tā paša teksta lasīšana neveicina lasītprasmes pilnveidi, tad papildu lasīšanai gan klasē, gan mājās jāizvēlas citi teksti. Tajos ietvertajam saturam jābūt kā loģiskam turpinājumam vienotā tematikā, jo pēc to izlasīšanas skolēni vienotībā un veselumā

var turpināt paplašināt savu pieredzi, to sintezēt ar iepriekšējo pieredzi, kas iegūt ne tikai latviešu valodas, bet arī sociālo zinību, dabaszinību u.c. stundās. (2)

Apgūt lasīt māku nozīmē apgūt lasīšanas tehniku, uztvert un apjēgt lasītā saturu. Bērnā, kurš tikko sācis mācīties lasīt, lasīšanas tehniskā puse un izlasītās vienības satura apjēga ir šķirtas viena no otras. Bērns visu intelektuālo un gribasspēku veltī lasīšanas tehnisko grūtību pārvarēšanai – izlasīt burtu, zilbi un pirmos vārdus. Bērnā, kurš sāk apgūt lasītprasmi, lasīšanas laukā ietilps tikai atsevišķs burts, un viņam arī tas ir grūts un sarežģīts uzdevums. Arī tad, kad bērns jau prot izlasīt zilbes viņa uzmanības centrā ir lasīšanas tehniskā puse, jo atsevišķi burti un zilbes ir bez leksiskās nozīmes. Tikai tad, kad bērns sāk lasīt vārdus, viņam rodas pirmā iespēja apzināties, apjaust izlasītā jēgu. Šī apzināšanās ir jāpārvērš noturīgā prasmē. (45)

Tā kā lasīt mācīšana notiek integrēti ar rakstīt mācīšanu un pārējiem valoddarbības veidiem, tad uzdevumi veicami kā mutvārdu, tā rakstu runā. To nosacījumiem jābūt tādiem, kas motivē skolēnu mērķtiecīgi klausīties, lasīt, runāt un rakstīt, pašvērtēt darba rezultātus. (2) Izvēloties tekstus lasīšanai, jāņem vērā vairāki kritēriji:

- augsts daiļdarba mākslinieciskums;
- literārā darba saturiskā vērtība un nozīme savā laikā;
- literārā darba audzinoši izglītojošās potences;
- daiļdarba pieejamība, uztveramība attiecīgajā vecumā. (8)

Literatūras lasīšanas un valodas mācības saturs to savstarpējā saistībā un tā apguve, aktīvi darbojoties, paver daudzveidīgas iespējas skolēnam pašam apzināties vārda kā valodas vienības nozīmi apkārtējās pasaules atklāšanā, sevis izzināšanā, saskarsmē ar citiem, izjust tā estētiskā, emocionālā iedarbīguma spēku. Emocionālos pārdzīvojumos rodas labāka atsevišķu notikumu, vārda nozīmju, jēdzienu definīcijas izpratne, stabilizējas savu vērtību sistēma un indivīds kļūst par pasaules daļu. (47)

Tātad no izlasītā secinām, ka bērnam, lai apgūtu lasīšanas māku, ir jāveic grūts ceļš. Viss sākas ar vecāku un pedagoga darbu, lai sekmētu valodas apguvi, intereses raisīšanos par lasīšanu un lasītprasmes apguvi darbs ar grāmatu jāuzsāk jau agrā bērnībā, kas izpaužas kā priekšā lasīšana, ilustrāciju skatīšanās un aprakstīšana, bērna intereses veicināšana par grāmatām. Ir pierādīts, ka agrā interese par grāmatām un priekšā lasīšana veicina ātrāku lasīšanas prasmju apguvi.

DIDAKTISKĀS SPĒLES PEDAGOĢISKAJĀ PROCESĀ – LASĪTPRASMES VEICINĀTĀJAS

2.1. Didaktiskās spēles jēdziens, funkcijas un saturs

Būtisku nozīmi iegūst jautājums par audzināšanas uzdevumu izpildi nevis ārējā saistībā ar mācībām, bet pašā mācību procesā. Skolēni gūst gandarījumu no intensīva intelektuālā darba, ar prieku veic grūtus uzdevumus, mācīšanās zaudē nepatīkamo obligātās, garlaicīgas norises piegaršu un kļūst par aizraujošu izziņas procesu. (49)

Skolēnu galvenā darbība ir mācības. Mācības ir nopietns darbs, bet tas nebūt neizslēdz rotaļu un spēļu, īpaši didaktisko spēļu elementu izmantošanu.

Spēle ir noteiktu darbību kopums, kam ir sacensību pazīmes un ar ko cenšas sasniegt vēlamo rezultātu, izmantojot prasmes, iemaņas un apstākļu nejaušu sakritību.

Spēle ir darbība vai darbību kopums, ko veic, lai sagādātu prieku, izklaidēšanos, un kam parasti raksturīga iztēlē radīta situācija un darbības objekti, kādu norišu atdarināšanā.

Viens no spēles definējumiem varētu būt: spēle ir ar īpašiem paņēmieniem, un noteikumiem saistīta variatīvi situatīva radoša darbība (nodarbe), kurai ir attīstošs, stimulējošs un izklaidējošs raksturs. (28)

Spēle ir ar īpašiem noteikumiem, īpašiem paņēmieniem saistīta nodarbība, izklaidēšanās vai sacensība; noteiktu darbību kopums, ar ko cenšas sasniegt vēlamo rezultātu, izmantojot konkrētas zināšanas, prasmes vai arī apstākļu nejaušu sakritību. Valodas mācību procesā spēli izmanto valodas, runas un radošo spēju attīstībai. (50)

Spēle tiek saistīta ar darbu, ikvienas spēles prototips ir kāds nopietns darbs. Tieši darba laikā cilvēks pakāpeniski iemācās vērtēt savas darbības kā baudas avotu. „Spēle atbīda malā darba lietderīgo mērķi (praktisko mērķi) un par mērķi padara tieši šo patīkamo rezultātu, kas bija pakārtots praktiskajam mērķim. Gan bērnu spēlēs, gan tautas pedagoģijā izmantotās spēles formās ir saskatāmi visi cilvēka attīstības gaitas avoti. Bērns spēles laikā „katrā lietā redz visu un no katras lietas izveido visu.” (32, 16. lpp.)

Spēle ir veids, kā iesaistīt bērnu darbībās, kuras citādāk viņam liktos garlaicīgas. Mācīšanās caur spēli dod bērnam iespēju apgūt lietas interesantā veidā, valdot nepiespiestai, brīvai atmosfērai. Spēle iesaista skolēnus mācību procesā, dodot viņiem iespēju vairāk analizēt, salīdzināt. Izmantojot spēli ir iespējams strādāt patstāvīgi, pāros vai grupās.

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīcā tiek minēts termins – **didaktiskā spēle**, kas ir „spēļu vai to elementu lietošana mācību procesā, būtībā (slēpti) ietverot tajā mācību satura

apguves uzdevumus un sasniegto rezultātu pārbaudes elementus un panākot mācību satura apguves procesa labāku, pilnīgāku atbilstību skolēnu mācīšanās īpatnībām.” (42, 37. lpp.)

Rotaļa un spēle vai to elementi paredzēti runas, domāšanas un radošās darbības attīstīšanai. Dažādu metožu ietvaros jaunākā skolas vecuma bērniem piemērotas ir didaktiskās spēles un rotaļas, kas veicina valodas, runas, sociālo prasmju attīstību. Spēle vai rotaļa ir viens no bērna pašizteikšanās, pašapliecināšanās veidiem, kas vienlaikus attīsta un pilnveido viņa jūtu dzīvi. Tā ietekmē skolēna kā personības attīstību, dod iespēju apgūt ne tikai izziņas darbības prasmes, bet arī sociālās prasmes, jo spēlē visi skolēni tiek nodarbināti. Tā rosina skolēnu mācīties, liek interesēties par pārējo skolēnu darbu, to salīdzināt ar savējo. Tai pašā laikā spēle vai rotaļa ir iekšēji motivēta darbība, kuras laikā skolēni mācās lietot dažādus valodas līdzekļus atbilstoši situācijai, attīsta mutvārdu runu. (2)

Spēlē pastāv pašdarbības princips, kas, norāda, ka šai pašdarbībai jāparādās bērna rotaļās, darbā un prāta vingrinājumos. Lielu uzmanību pievēršot bērna jutekļu attīstībai, tiek uzskatīts, ka ar rotaļas palīdzību bērnā attīstās visas tās spējas, ko daba viņam devusi. (28)

Bērnu spēlei mērķu trūkst tikai tik ilgi, kamēr spēle netiek pedagoģiski vadīta. Mūsdienu audzināšanas mērķis ir veidot daudzpusīgu, harmoniski attīstītu personību. Uzdevumi, kurus spēle palīdz cilvēkam risināt, pilnībā atbilst audzināšanas mērķim, tādējādi tā organiski iekļaujas pedagoģiskajā procesā.

Tātad var secināt, ka spēle palīdz cilvēkam iekļauties sabiedrībā, apgūt tajā pieņemtās normas, vienlaicīgi veidojot, bagātinot katra cilvēka, gan visas sabiedrības intelektuālo, garīgo un jūtu kultūru.

Vēl viena pazīme, kas ir raksturīga spēlei - izpildot mācību uzdevumu, risinot izvirzīto problēmu, skolēnu darbība ir maksimāli pietuvināta reālajai dzīvei, bet tā tomēr nav pilnīgi sabiedriski nosacīta un nepieciešama. Spēle ir viens no bērna pašizteikšanās, pašapliecināšanās veidiem, kas vienlaikus attīsta, pilnveido viņa jūtu dzīvi. Analizējot spēles ietekmi uz bērna personību: „Jūtu dzīvei rotaļu pasaulē piemīt pirmā vieta, bet griba un domas ir tikai pamatelementi, kas rada un vada pašu rotaļas procesu. Reizēm ar jūtu un domu attīstīšanos norūdās bērnu gribas spējas, jo ir nepieciešams zināms gribasspēks, lai koncentrētu uzmanību pie kārtējām parādībām un paša darbības, lai savaldītu savu egoismu, piespiežot to padoties rotaļas likumiem.” Tikai tad, ja rotaļa saistīta ar interesi un patstāvīgu darbību, no tās var gaidīt pozitīvus rezultātus (32, 28. lpp.)

Bērnu dzīvei jābūt piesātinātai ar rotaļu elementiem, runa ir par bērniības gadiem, kad cilvēks tiecas pēc rotaļas, un šī tieksme ir jāapmierina. Tas jā dara nevis tādēļ, ka savs laiks darbam, savs laiks atpūtai, bet tāpēc, ka pareizs ir atzinums – kā bērns rotaļājas, tā viņš vēlāk

strādās. (49) Te nav runa ne par kustību rotaļām vai sporta spēlēm laukumos, ne arī didaktiskajām rotaļām stundā, bet par to, lai bērns mazliet rotaļātos ik brīdi.

Spēles un rotaļas palīdz attīstīt uzmanību, atmiņu, vērtīgumu, atjautību un citas psihiskās īpašības. Tās māca bērniem apgūtās zināšanas pielietot praksē atšķirīgos veidos un apstākļos, aktivizē garīgos procesus un sagādā bērniem prieku. (23)

Sākumskolas vecumposmā notiek bērna izziņas procesu pārkārtošanās. Ne visi bērni šajā vecumposmā spēj paši kontrolēt savu uzmanību, iegaumēšanu, reproducēšanu. Dažiem bērniem (afektīvajiem, hiperaktīvajiem) var novērot vispārīgu psihiskā tonusa vājumu, kas izpaužas pārmērīgā kustīgumā, vājā spējā koncentrēt uzmanību. Mācību procesa apgūvē, izmantojot dažādas mācību metodes, paņēmienus un darba organizācijas formas, piemēram, didaktiskās spēles, skolotājs veiksmīgi var piesaistīt skolēnu interesi un palīdzēt attīstīt spēju kontrolēt savu uzmanību. (33)

Spēles izmantošana mācību procesā ir svarīga, jo:

- tiek nodarbināti visi bērni visu laiku;
- spēles izmantošana motivē bērnus mācīties;
- tiek veicināts sacensību gars grupu starpā;
- rotaļai jāsekmē grupas iespaids uz katra atsevišķa skolēna darbu;
- katrs skolēns interesējas par pārējo skolēnu darbu klasē. (32)

Spēlei, no vienas puses, piemīt ļoti stingra reglamentācija (spēles noteikumi), bet no otras puses – pilnīga brīvība (brīvas interpretācijas un darbības un rīcības iespējas)

Spēle ir viens no nedaudzajiem darbības veidiem, ar kuriem cilvēks saistīts visu mūžu, tikai dažādos dzīves posmos viņa attieksme pret šo darbību ir atšķirīga: bērnībā spēle ir ļoti nopietna nodarbošanās, spēles laikā bērns dzīvo vispilnvērtīgāk, jo tās laikā paplašinās viņa darbības un kompetences loks. Turpmākajos dzīves posmos cilvēks jēdzienus „spēle un dzīve”, „spēle un darbs” atdala vienu no otra. Taču pēdējās desmitgadēs spēle kā mācību forma ienāk ne tikai skolā, bet arī augstskolā. (28)

Zinātnieki, kuri darbojas pedagoģiskās psiholoģijas jomā, piemēram, G. Svence, I. Beļickis u.c., lielu uzmanību velta spēles funkcijām kā efektīvam bērna personības vispusīgas attīstīšanas līdzeklim. Spēle ir nepieciešama gan audzināšanas uzdevumu realizēšanai, gan arī bērnu mācīšanai, iniciatīvas un aktivitātes izraisīšanai, precizitātei un disciplīnas veidošanai. (51)

Didaktiskajās spēlēs jaunākā skolas vecuma bērni, pašiem nemanot, mācās pārvarēt grūtības un iekļauties kolektīvā darbībā. Psihologi uzskata, ka attīstīšanas funkciju spēle spēj veikt tāpēc, ka tās pirmavots ir pozitīvas emocijas. Turklāt tieši pozitīvas emocijas rosina

uzmanību, iztēli, domāšanu, stimulē atraisītību un kustīgumu bērna darbībā. Tādējādi spēle it kā paņem savā varā visu bērna personību, mobilizē viņa garīgos un fiziskos spēkus. (35)

Didaktisko spēli uzskatām par variatīvu situatīvu didaktisku uzdevumu, kura saturs un raksturs ir apslēpts ar formas palīdzību un kurš paredz skolēna brīvu radošu darbību. Radoša darbība ir brīva intelektuāla, patstāvīga darbība, kuras rezultātā problēma vai uzdevums tiek atrisināts jaunā, īpašā veidā. (33)

Didaktiskās spēles galvenā īpatnība ir tā, ka tajās mācību uzdevumi bērnam tiek izvirzīti, nevis tieši, bet maskētā veidā. Mācīšanās notiek nejauši, tieši tas nosaka didaktisko spēļu galveno jēgu.

Veidojot un izmantojot didaktiskās spēles, jāzina, kādi didaktiskie uzdevumi jāveic, kādu psihisko funkciju attīstīšanai tās paredzētas. Ir spēles, kas var galvenokārt trenēt un attīstīt novērošanas spējas, ir arī tādas spēles, kas izkopj radošo domāšanu, valodas spējas. Tas dod iespēju skolotājam mērķtiecīgi izvēlēties un izmantot spēles atbilstoši didaktiskajiem uzdevumiem. (49)

Didaktiskā spēle kā mācību metode tiek izmantota mācību priekšmetu stundās.

Tās **uzdevums** ir:

- ieinteresēt skolēnus mācīties;
- palīdzēt izprast un orientēties dažādās dzīves situācijās;
- labāk izprast un apgūt mācību vielu;
- attīstīt skolēnu spējas. (58)

Spēles priekšmetisko saturu veido konkrēti iecerētā mācību viela, kas konkrēti atsedz spēles divējādos mērķu: spēles mērķi un pedagoģisko mērķi (slēpto). Šos divējādos mērķus vieno spēles organizācijas veids un bērna interese. Bērna intereses par spēli ir tikpat reālas, kā pašas spēles intereses.

Tiek norādīti šādi spēli veicinoši intereses veidošanas un uzturēšanas faktori:

- apmierinājums par kontaktiem ar spēles partneriem;
- apmierinājums par savu spēlētāju iespēju, demonstrēšanas iespēju;
- azarts, gaidot neparedzētas spēles situācijas un spēles gaitā tās pakāpeniski atrisinot;
- nepieciešamība pieņemt lēmumus;
- lietderības un efektivitātes noskaidrošanas iespējas;
- apmierinājums par veiksmi;
- apmierinājums par lomas pieņemšanu;
- apmierinājums par sevi un savu darbību spēles laikā.

Šīs spēles intereses slēpj sevī spēles motivāciju tās dalībniekiem un rezultātā nosaka attieksmi pret konkrēto spēli. (28)

Interese par spēli nosaka dalībnieku attieksmi pret konkrēto spēli, tā vienlaicīgi ir gan nodarbe, gan situācija, turklāt unikāla, jo nevienu spēli nav iespējams noorganizēt un novadīt divas reizes vienādi. Svarīgi, lai spēles rezultātumu veiktu paši spēles dalībnieki.

Spēles var pildīt vairākas funkcijas: kognitīvo, darbības, sociālo un izklaidējošo.

Kognitīvā funkcija – spēle veicina tās dalībnieku izziņas spēju attīstību, liek apgūt jaunas zināšanas, prasmes un izmantot jau apgūtās.

Darbības funkcija – spēle rosina skolēnu darbības radošo procesu. Tā veicina mācību intereses attīstību, motivē iesaistīties, piedalīties. Spēle rada mācību darbībai labvēlīgu atmosfēru un atdzīvina to. Spēle var kalpot arī kā vingrināšanās dzīvesdarbībai, īpaši lēmumu pieņemšanai dažādās situācijās.

Sociālā funkcija – spēle palīdz attīstīt sadarbības prasmes, veidot iecietīgu attieksmi pret citiem tās dalībniekiem.

Izklaidējošā funkcija – spēle veicina spriedzes noņemšanu, dod iespēju atslābināties, gūt pozitīvas emocijas, apmierinājumu par veiksmīgu darbību vai par uzvaru. (48)

Pētot spēli kā vienu no iespējamiem mācību darbības veidiem, atklājot, tās daudzfunkcionalitāti var sniegt sekojošu spēles funkciju iedalījumu.

1. Motivējošā funkcija.
2. Apmācošā funkcija.
3. Audzinošā funkcija.
4. Orientējošā funkcija.
5. Kompensējošā funkcija.

Balstoties uz bērna aktivitātēm, spējām un emocijām, analizējot priekšnoteikumus pilnvērtīgas rotaļsistēmas izveidei, iespējams, vēl sīkāk izdalīt spēles funkcijas, atspoguļojot tās atsevišķos blokus.

1. Kognitīvās funkcijas.
  - Apmācošā funkcija.
  - Attīstošā funkcija.
2. Sociālās funkcijas.
  - Attieksmju veidošanās funkcija.
  - Komunikatīvā funkcija.
3. Darbības funkcijas.
  - Motivējošā funkcija.
  - Imitācijas funkcija.

- Radošā punkcija.
- Kompensējošā funkcija.
- Salīdzinošā funkcija.

4. Rekrēatīvās vai izklaidējošās funkcijas.

- Relaksācijas funkcija.
- Izklaidējošā funkcija.

Pirmajos trīs spēles funkciju blokos atspoguļotās funkcijas garantē spēles dalībnieka – bērna – audzināšanu, t. i., nemākslotu, dabisku, bez pretestības no bērna puses. (28)

Izvirzot spēlei attīstošo funkcijas par vienlīdz svarīgu uzskatāma arī mācīšanās funkcija, taču daudz svarīgāk ir spēles laikā mācīt bērnam izvirzīt darbības mērķi un apgūt pēc iespējas dažādākus darbības paņēmienus, nekā dot kādas konkrētas zināšanas. Spēlei ir jābūt organizētai tā, lai tajā būtu jūtama turpmākā mācību stunda.

Individuālās attīstības pamatā ir katra indivīda aktivitāte, respektīvi, darbība. Pati nozīmīgākā, protams, ir domāšana. Tieši domāšanas aktivitātes veicināšana ir visas audzināšanas galvenais uzdevums.

Spēlē var saskatīt brīvas improvizācijas iespējas, kuras kalpo par atslēgu ārējās pasaules izzināšanai un ir teicams līdzeklis iekšējās pasaules atmodināšanai

Spēle apmierina „darbošanās alkas”, palīdz apgūt uzvedības iemaņas dažādās situācijās, izzināt apkārtējo vidi, spēle ar simbolisku darbību un vēlmju apmierināšanas palīdzību māca meklēt veidus, kā tikt galā ar konfliktiem, spēle palīdz uzturēt savstarpējos kontaktus, bērni mācās ievērot secību un sadarboties, pakļauties noteikumiem. (11)

Skolēnu tieksmei uz attēlošanu dramatisēšanas metode balstās arī uz skolēnu jaunradi un fantāziju, vienlaikus tās arī attīstot.

Tiek norādītas šādas dramatiskās metodes priekšrocības:

- tā ir pilnīgi konkrēta, skolēni nav spiesti tikai abstrakti domāt un mācīties svešus vārdus un svešas domas. Vienmēr nāk kas jauns, kas kairina skolēnu ziņkāri un interesi.
- tā ir darba metode, jo skolēni savas zināšanas paplašina caur darbu, skolēniem tiek rādīta darbība, kurā viņi paši aktīvi līdzdarbojas.
- tā ir radoša metode, te ir visplašākās iespējas skolēnu individuālajām spēlēm.
- šī metode balstās uz ideomotorisko darbību. (33)

Dramatiskā metode galvenokārt izmantojama humanitārā cikla priekšmetu apguvei, 20. gados dramatisēšana bija ieviesta kā stabila valodu un literatūras mācīšanās metode.

Dramatiski metodi var izmantot jau sākot ar 1.klasi, tad bērni var attēlot īsus stāstus, pasakas, dzejoļus.

A.Baranova parāda daudzpusīgas pieejas spēļu teorijai, tai skaitā spēli kā: garīgās enerģijas pārpilnības realizācijas veidu; cilvēka instinktu atraisītāju, vingrinātāju noteiktai darbībai; cilvēces attīstības spoguļi; iespēju realizēt neparastas ieceres; atpūtas elementu; cilvēka garīgās pasaules atraisītāju un attīstītāju; iespēju mijiedarboties; darbu; kultūras dzīves nesēju un attīstītāju. (10)

M.Pļaveniece atzīst, ka spēle ir saistīta ar problēmsituāciju. Spēlē ir jāatbild uz jautājumiem vai jāizpilda vairāki uzdevumi: atmini, izlasi, atrodi, noķer, noslēp, pārvērties, iedomājies, attēlo, izveido utt. Tas prasa mobilizēt garīgos spēkus, zināšanas un pieredzi. (44)

Lai saprastu spēles būtību, ir nepieciešams atdalīt tās subjektīvo un objektīvo nozīmi. Spēles subjektīvo nozīmi nosaka spēles motīvi, kas tiešā veidā mudina izvēlēties šo spēli un gūt prieku no paša procesa. Objektīvā nozīme ir spēles slēptā būtība: attīstīt, iemācīt, trenēt, apgūt jaunas iemaņas, iemācīties strādāt u.tml. (7) Bērns izpildot rotaļas lomu, nokļūst dažādās situācijās, kas tieši vai netieši vingrina viņa runas prasmes – viņam jāprot turpināt iesākto dialogu, izteikties saprotami, jādomā par izteikuma saturu, jāizdomā jaunas situācijas. Izspēlējot ģimeni, veikalus, frizētavas, bērni papildina savu vārdu krājumu ar apģērbu, apavu, sadzīves priekšmetu, produktu nosaukumiem, apgūst izpratni par profesijām. Iekārtojot veikalus, jāsaraksta produktu nosaukumi, spēlējot ārstus, jāizraksta recepte, gatavojoties teātra izrādei, jāgatavo arī ieejas biļete. Tā darbojoties bērni nostiprina lasīšanas un rakstīšanas prasmes. (51)

Spēles pedagoģiski iedarbīgāk un efektīvāk veido dažādas prasmes un iemaņas.

Tātad spēle veicina gan fizisko un garīgo attīstību, gan arī iztēli, izziņas darbību, gribas procesu regulāciju un spontanitātes un artistiskuma izpausmi. Spēle tiek aplūkota kā īpašs darbības tips un tiek runāts par tās motīviem. Spēles motīvi meklējami nevis utilitārā efektā un lietišķā rezultātā, bet gan daudzšķautņainos pārdzīvojumos, kuri ir nozīmīgi spēlētājiem. Spēles darbības motīvi atspoguļo tiešu personības attieksmi pret apkārtni, spēles nozīmīgums tiek pārdzīvots, balstoties uz tiešu attieksmi pret saviem motīviem. Spēlē norisinās tikai tās darbības, kuru mērķus indivīds uzskata par svarīgiem. (10)

Izmantojot jebkuru spēles veidu kā mācību metodi, jāievēro šādi pamatnoteikumi:

- spēle atbilst mācību mērķim;
- spēle atbilst bērna intelektuālās attīstības līmenim un interesēm;
- spēlē izziņas darbība tiek īstenota sadarbībā ar citiem tās dalībniekiem;
- spēlei ir nepieciešams atbilstošs materiālais nodrošinājums. (48)

Daloties pieredzē, skolotāji publicē materiālus, kur norāda bezgala daudz pozitīvo aspektu, kas rosinājuši viņus izmantot spēles un rotaļas dažādās mācību stundās. I. Dimzule, piemēram, ir dalījies pieredzē ar plašu materiālu par spēles izmantošanu apstākļa vārda apgūvē un savas pedagoģiskās pieredzes gaitā saskata, ka „spēlēs bērns apgūst zināšanas, veidojas viņa prasmes un iemaņas, pilnveidojas bērna izziņas darbības mehānismi, galvenie psihiskie izziņas procesi: sajūtas, uztvere, atmiņa, domāšana un iztēle. Svarīgi ir tas, ka spēles situācijā bērnam jāuztver biedru rīcība, tā jānovērtē un attiecīgi jāreaģē. Tāpat attīstās radošā darbība, fantāzija, valoda, tiek organizētas un disciplinētas bērna kustības. Spēles virza bērnus uz vingrināšanos sarežģītājā saskarsmes darbībā, tās ir komandas darba skola, sevišķi sacensības momentu cauraustās spēles, rotaļas, kur jācīnās nevis par saviem, bet par visas komandas panākumiem. Spēle, protams, māca neatlaidību, mērķtiecību, disciplinētību un citas gribas īpašības.” (15, 72.lpp.)

Spēles pedagoģiskā vērtība ir:

- sekmē labas atmosfēras radīšanu klasē;
- palīdz radīt laba skolotāja tēlu – uz sadarbību vērstu;
- sekmē pozitīvas attieksmes veidošanu;
- var spēlēt tēmas ievadā, pašā tēmā, arī vielas nostiprināšanā;
- veido kopīgas sadarbības pieredzi;
- attīsta radošumu, jaunus darbības paņēmienus;
- spēlēm var būt dažādu grūtību līmeņi. (26)

Tātad didaktiskās spēles ir iekļaujamas stundās, jo tām ir gan izklaidējošs raksturs, tās palīdz atpūsties, gan arī palīdz nostiprināt iegūtās prasmes un iemaņas, veicina domāšanu, vērīgumu, rosina atjautību un asprātību, vingrina uzmanību, reakcijas ātrumu, nostiprina prasmi ievērot spēles noteikumus, būt godīgam, labestīgam, sabiedriskam. Didaktiskās spēles māca lietot iegūtās zināšanas jaunos apstākļos, aktivizē intelektuālos procesus.

2.2. Didaktisko spēļu iedalījums un to izmantošana lasītprasmes veicināšanai

Balstoties uz bērna sensoro spēļu anatomiski fizioloģisko, psiholoģisko un pedagoģisko pamatojumu, iespējams bērnu ikdienā dominējošās spēles aplūkot kā bērnu sensoro spēļu attīstītājas un sava Es apzinātājas. Ņemot vērā to, ka bērna Es apzināšanos nosaka arī viņa izziņas, emocionālais un gribas aspekts, jāsecina, ka bērna rotaļu vide, spēles netieši iedarbojas uz bērna Es un viņa pašapziņu. (28)

Spēlei kā patstāvīgai formai laika gaitā ir izveidojušies savi īpaši darbības mehānismi, motivācija un īpašības.

Ir izdalāmas šādas spēli raksturojošas īpašības:

- Spēle ir nosacītība, kura var atklāties dažādi: kā stāvokļa nosacītība un kā priekšmeta nosacītība.
- Spēle ir patstāvīga parādība, kuras darbību nodrošina noteikumu sistēma. Galvenokārt šie noteikumi reglamentē spēles dalībnieku savstarpējo attiecību normas (kārtību).
- Spēle kā patstāvīgas kultūras sastāvdaļa ieņem tajā noteiktu vietu.
- Spēles būtība – dažu cilvēku savstarpējo attiecību normu aprobācija, nostiprināšana, atklāšana, elastīgu pāreju no vienas citā izveidošana.

Aplūkojot spēli no vērtību viedokļa, iespējams izdalīt arī principus, uz kuriem spēle balstās.

- **Brīvība** – būtiskākā spēles pamatideja, kurā izpaužas fantāzija, garīgo un fizisko spēku un spēju neierobežotas attīstības iespējas, spēlētāja darbības un rīcības brīvība, sākot ar iesaistīšanos spēlē un beidzot ar tās pārtraukšanu.
- **Autonomija** – iespēja bērnam attīstīties kā individualitātei, atklājot katra individuālās spējas un īpašības. Individuāls ceļš, sasniedzot spēles mērķi, izpaužas nepieciešamo līdzekļu izvēlē.
- **Savstarpējā sadarbības kopdarbība** – savstarpēji saskaņotas darbības spēles gaitas laikā.
- **Līdztiesība** – visiem vieni spēles noteikumi izpildīšanai. (28)

Spēle vienlaicīgi ir gan nodarbe, gan situācija, turklāt unikāla situācija, jo nevienam spēli nav iespējams noorganizēt un novadīt divas reizes vienādi, katru reizi tā ir citādāka, jo tās norisi ietekmē konkrēti apstākļi – spēlētāju noskaņojums, gatavība iesaistīties spēlē, intereses, noteikumu izpildes un gaitas secība.

Lai nodrošinātu bērna izzināšanas darbības aktivitāti, ietekmētu interesi par zināšanu apguvi, jāievēro vairāki nosacījumi:

- jābalstās uz aktīvu domāšanas darbību;
- jāievēro bērna atbilstošais attīstības līmenis;
- jā rūpējas par pozitīvu emocionālu atmosfēru;
- maksimāli jābalstās uz bērna patstāvīgu darbību. (28)

Spēli var raksturot arī kā:

- brīvprātīgu, neuzspiestu darbību, kas notiek atbilstoši brīvi izvēlētiem, bet obligāti nepieciešamiem noteikumiem;

- darbību kopums, ko parasti veic ar iepriekšēju nodomu, lai sasniegtu kādu mērķi;
- ar īpašiem paņēmieniem un noteikumiem saistītu vai aktīvi situatīvu darbību, kurai ir atbilstošs, aktivizējošs, stimulējošs raksturs. (48)

Spēles var klasificēt ļoti dažādi un dažādi autori ir izstrādājuši savas klasifikācijas.

Viena no klasifikācijām ir veidojušas A. Baranova un I. M. Rubana.

Pēc cilvēka darbības veida:

- Fiziskās un psiholoģiskās spēles – sporta spēles, kustību rotaļas, moto un autokrosi, izklaidējošas spēles, ārstnieciskās spēles.
- Intelektuāli radošās spēles – didaktiskās spēles, konstruktori, datorspēles.
- Sociālās spēles – lomu spēles, lietišķās spēles, imitācijas spēles.
- Kompleksās spēles – kolektīvās spēles, rituāli.

Pēc norises:

- Laika – vasaras, rudens, ziemas, pavasara.
- Vietas – galda, telpu spēles, spēles dabā.

Sākumskolai tuvāks varētu būt iedalījums pēc to didaktiskā uzdevuma vai konkrēta mērķa, kas izriet no attiecīgā mācību materiāla. Ievērojot izvirzītos uzdevumus, didaktisko spēļu iedalījums var būt dažāds:

Pēc lietojamā materiāla: spēles ar priekšmetiem, iespīstās galda spēles un vārdiskās spēles.

Didaktiskajās spēlēs ar priekšmetiem skolēni var izmantot rotaļlietas, dažādus sadzīves priekšmetus, dabas materiālus. Šādās didaktiskajās spēlēs skolēni iepazīstas ar lietām, to īpašībām, mācās tās grupēt un daudzveidīgi lietot.

Izmantojot *iespīstās galda spēles*, skolēni lieto dažādas kartiņas, loto, domino, saliekamos klucīšus u.c., papildus mācās ievērot didaktiskās spēles noteikumus – uzvarēt vai zaudēt. Vārdiskajās spēlēs (*“Klusais telefons”*, *“Lido – nelido”*) skolēni vingrinās izmantot jau iegūtās zināšanas – vispārināt, attīstīt savu valodu. Vārdiskās spēles („Vārda loto”, „Valodas mozaīka”, „Vārds ar vienu un to pašu skaņu” u.c.) dod iespēju padziļināt iegūtās zināšanas, aktivizē un paplašina vārdu krājumu, pieredzi to izmantot atbilstoši kontekstam.

Pēc spēles satura: spēles, kas iepazīstina skolēnu ar apkārtējiem priekšmetiem (*“Burvju maisiņš”*), dabu (*“Meža un mājas dzīvnieki”*), pieaugušo cilvēku darbu.

Pēc bērnu aktivitātem: zināšanas spēles (*“Es braucu uz Rīgu”*), valodas veicināšanas spēles (*“Saderīgie vārdi”*), veiklības spēles (*“Paslēpes”*), maņu attīstīšanas spēles (*“Pupu lasīšana”*), mākslas spēles (*“Spēlēsim teātri”*), dramatisācijas spēlēs skolēni ar mīmiku, žestiem, intonācijām un atbilstošiem valodas līdzekļiem izspēlē stāstos vai pasakās

izteikto saturu, tādējādi mācoties atklāt dzirdēto, lasīto tekstu un paust personīgo attieksmi pret to. Šinīs spēlēs skolēns ir aktīvs dalībnieks – viņa uzdevums ir domāt, atcerēties, zīmēt, tēlot, radīt, priecāties. Šīs spēles ir tuvas latviešu bērnu mentalitātei, jo tajās prasmīgi apvienojas prāta un praktiskā darbība.

Pēc spēles intelektuālās slodzes, tās struktūras: spēles ar lomu (*"Pastnieks"*), lomu rotaļa ir patstāvīga bērna darbība, kurā viņš kļūst subjekts, savas darbības saimnieks. Tās ir rotaļas par sadzīves tēmām (ģimene, iepirkšanās veikalā), pieaugušo darbu (ārsts, pārdevējs, šoferis), bērnu dzīvi (bērnodārzs, skola, pulciņi), dažādiem sabiedriskās dzīves notikumiem (dziesmu svētki, Eirovīzijas koncerts), TV pārraidēm (multiplikāciju filmu, seriālu varoņi, šovi). (51)

Uzjautrināšanas spēles (*"Padejosim ar lācīti!"*), ieteicamas rotaļas ar dziedāšanu, jo dziedot skolēniem ir vieglāk apgūt skaņu pareizrūnu. Dziedāšana trenē balsis aparātu, stimulē dzirdes uztveri, ritma izjūtu. Šī pieredze skolēnam palīdz labāk uztvert skaņas vārdos, tās diferencēt garuma, balsīguma u.c. ziņā, labāk apgūt lasītprasmi, vārdu pareizrakstību, interpunkcijas lietojumu teikumos.

Sacensības (*"Kurš ātrāks?"*). Spēlēs bērnu uzjautrināšanai pozitīvās emocijas pasargā skolēnu no intelektuālās pārpūles. Izpildot lomu, skolēns mācās, bet pats viņš to nepamana, vienlaikus attīstās viņa iztēle, kas ir kā balsts, lai īstenotu izvirzīto uzdevumu. Īpašu vietu mācību procesā ieņem **intelektuāli radošās jeb didaktiskās spēles**. Šīs spēles sauc arī par prāta spēlēm, mācību spēlēm, attīstošajām spēlēm. Būtībā jau katra spēle ir saistīta ar izziņas procesu, bet jo īpaši didaktiskās spēles ir saistītas ar mērķtiecīgu darbību, lai sasniegtu vēlamu rezultātu un veicinātu intelektuālo attīstību.

Daudzveidīgi mācību līdzekļi ļauj lasīšanas mehānisma izkopšanai izmantot visas sajūtas, dažādot mācību procesu, pakāpeniski apgūt klausītāja un runātāja kultūru. Jāņem vērā, ka bieži skolēniem teksta dekodēšana un tā satura apjēgšana nenotiek vienlaicīgi, tāpēc liela vērtība jāvelta asociāciju nostiprināšanai starp skaņām un burtiem, burtu iegaumēšanai, to dekodēšanai kontekstā. (2)

Didaktiskās spēles priekšmetisko saturu veido konkrēta mācību viela. Didaktiskās spēles izziņas darbība tiek īstenota sadarbībā ar citiem tās dalībniekiem.

Problēmas izvirzīšana, partneru iesaistīšana savstarpējā darbībā, dalībnieku domāšanas veicināšana parasti notiek dialoga formā. Didaktiskās spēles organizācijas veids parasti nosaka divējādu darbību, jo spēles dalībnieki cenšas īstenot divējādus atšķirīgus mērķus, kas savstarpēji ir saistīti – spēles mērķus un pedagoģiskos mērķus. (10)

Spēlējoties bērns padziļina savas zināšanas, prasmes, mācās pielietot tās dažādos variantos, vingrina atmiņu, uzmanību, gribu. Spēle sekmē bērnu mācīšanos, paaugstina bērnu

mācību motivāciju, jo mācīšanās pamatā ir emocijas, kas rada prieku. Spēlē iegūto informāciju bērns saista ar sevi, tāpēc īpaši tuvas un interesantas šķiet pašgatavotas spēles. Pašgatavotām spēlēm, it īpaši, ja to gatavošanā iesaistās paši bērni, piemīt divkārsa vērtība.

Skolotājam rūpīgi jāpārdomā didaktiskās spēles vadīšana, galveno uzmanību pievēršot racionālai laika izmantošanai un skolēnu darbības organizēšanai. Jāievēro, ka pareiza didaktisko spēļu izmantošana iespējama tikai tad, ja spēles dalībniekiem ir skaidri tās noteikumi. (35)

Izmantojot spēli mācību procesā, svarīgi, lai tās gaitā tiktu ievēroti trīs posmi:

- Sagatavošanās posms;
- Spēles norise;
- Spēles noslēgums jeb vērtēšanas posms.

Sagatavošanās posms – uzdevums ir mērķa izvirzīšana, motivācijas veidošana, iepazīstināšana ar noteikumiem, lomu pieņemšana.

Norises posms – uzdevums ir izvirzīto mērķu izpilde. Tā parasti ir veiksmīga, ja tiek nodrošināta spēlētāju līdztiesība, aktīva līdzdalība un spēles noteikumu ievērošana. Viens no veiksmes garantiem ir arī pozitīvs emocionālais fons.

Noslēgums posms – uzdevums ir darbības izvērtēšana un rezultātu novērtēšana. Analīzi var veikt skolotājs, tomēr jābudina un jāpieradina to darīt arī pašiem spēles dalībniekiem. Svarīgi, lai skolēni, izvērtējot spēles gaitu, atklātu, kādas jaunas atziņas un prasmes ir ieguvuši. (48)

Katru spēli skolotājs var pārveidot, atbilstoši saviem uzskatiem un vajadzībām, tādējādi padarot tās noteikumus pieņemamus tieši savai klasei un savam mācību priekšmetam. Didaktiskās spēles var izmantot dažādos stundas posmos – gan aktualizējot iepriekšējās zināšanas un prasmes, gan ievadot jaunu tematu, gan nostiprinot apgūto mācību vielu, gan veidojot noteiktas prasmes un iemaņas, gan arī izmantojot zināšanas jaunā situācijā. (35)

Spēlei ir strikti izteikti noteikumi. Ir svarīgi, lai pedagogs labi pārzinātu spēles noteikumus, prastu to kodolīgi un saprotami izskaidrot, kā arī prastu ar īsiem rīkojumiem koriģēt darba gaitu, pārredzēt visus tās dalībniekus. Gluži dabiski, ka spēles gaitā dalībniekos var rasties dažādas emocijas, kas rada smieklus, čalas. Ja tas notiek pieklājības robežās, tad uztraukumam nav pamata. Ja šādu jautrību apslāpētu, tad darbība varētu nesasniegt mērķi, jo jebkuras zināšanas sākas no pārdzīvojuma, no personīgām emocijām. (15)

Didaktiskajās spēlēs mācīšanās individualizācijas nolūkā jāparedz gan uzdevumi, kas atbilst skolēniem ar zemāku zināšanu līmeni, gan arī daži tāda veida piemēri, kuri ir ar augstāku grūtību pakāpi.

Spēlēs ieteicams izmantot arvien sarežģītāku mācību uzdevumus veikšanai. Vienkāršākais, bet ļoti nozīmīgs uzdevums, ko var veikt spēle ir aizrautības rosināšana. Šim nolūkam izvēlas spēles ar jautru un dinamisku norisi, ar uzmanības saistīšanu.

Cits jau augstākās pakāpes uzdevums ir uztveres un novērošanas spēju attīstīšana. Šim nolūkam noder spēles, kur nepieciešams novērot, koncentrēt uzmanību, iedziļināties, izmantot iepriekšējo pieredzi. Vēl sarežģītāki uzdevumi, ko var palīdzēt atrisināt spēles, ir spēju attīstīšana, pieredzes izmantošana, jaunu zināšanu apgūšana. (48)

Lai spēle sasniegtu vēlamo mērķi, tai ir jābūt piemērotai spēlētāju fiziskajām un garīgajām spējām, vecumam. Jaunākā skolas vecuma spēlētājiem jāsniedz vienkāršas, visai viegli un ātri aptveramas spēles. Grūtas un sarežģītas mazajiem spēlētājiem nebūs pa spēkam un viņus tikai garlaikos. Tāpat vidējā skolas vecuma spēlētājiem nebūs prātam pārāk vienkāršas spēles, tāpēc līdz ar skolēnu garīgo un fizisko spēju pieaugšanu attiecīgi jākāpina arī viņiem paredzēto spēļu intelektuālais saturs.

Svarīgi ir atcerēties, ka spēles panākumi atkarīgi ne tikai no tā, cik pati spēle saistoša, bet lielā mērā arī no spēles vadītāja takta un prasmes. Spēles vadītājam uzmanīgi jāvēro, lai spēlētāji nepārpūlētos, kas vienā otrā spraiģā spēlē var atgadīties.

Izvēloties didaktisko spēli, īpaša uzmanība pievēršama uzdevumiem, kuru izpilde attīsta prasmi salīdzināt, analizēt, sintezēt, vispārināt, abstrahēt, kā arī audzina skolēnos gribu un izraisa emocijas. Spēles piederumiem, ja tie ir nepieciešami, jābūt tādiem, kas nenovērš skolēnu uzmanību no galvenā uzdevuma. (35)

Izgatavojot materiālus didaktiskajām spēlēm – kartītes, zīmējumus skolotājs pilnveido arī sevi – radošumu, izdomu. Tas skolotājiem liek izglītoties meklējot aizvien jaunu informāciju un idejas gan grāmatās, gan izmantot modernās tehnoloģijas.

Didaktiskās spēles sevišķi ieteicams izmantot, lai novērstu un pārvarētu atpalcību mācībās, jo, kā liecina pētījumi, tās cēlonis bieži vien ir nepietiekams skolēnu vispārējās attīstības līmenis, viņu inertums, intereses trūkums mācībās.

Izmantojot didaktiskās rotaļas un spēles, ļoti svarīgi ir uzmanīt bērnu attieksmi pret tām – ja intereses nav vai tā mazinās, nevajag uzstiept bērnam rotaļu kā obligātu. Kļūdamā par pienākumu, rotaļa un spēle zaudē savu didaktisko jēgu, nozīmi audzināšanā, tajā zūd pats vērtīgākais – emocijas. (49)

Lai nodrošinātu integrēta latviešu valodas mācību satura apguvi, respektējot psiholoģiskās īpatnības sākumskolas vecuma skolēniem, kā viena no metodēm mācību procesā atzīstama arī didaktiskā spēle. (3)

Spēle valodas apguves procesā ir līdzeklis, lai attīstītu bērna valodu, domāšanu, iztēli, atmiņu, lai paplašinātu priekšstatus par apkārtējo dzīvi. Situācijās, kurās dominē

rotaļnodarbība, bērns ne tikai apgūst valodu, bet arī prasmi mācīties valodu. Spēle nevar būt atrautas no citiem metodiskajiem paņēmieniem, ko izmantojam runas darbību veidu apguvei. Tikai, protams, skolā, salīdzinot ar pirmsskolu, mainās spēļu un izmantošanas īpatsvars attiecībā pret citiem metodiskajiem paņēmieniem. (6)

Ar spēļu palīdzību jācenšas skolēnus vilināt cauri valodas noslēpumiem un jāpalīdz viņiem valodu izdziedāt, izrunāt un izspēlēt. Mācību procesa piramīda liecina, ka, jo vairāk skolēns ir iesaistīts mācīšanās procesā, jo vairāk informācijas un iemaņu viņš patur prātā. Kā visefektīvākās mācību metodes tiek bieži minētas pārrunas grupās, darbošanās un citu mācīšana. Uz šīm metodēm tad arī būtu jābalstās didaktiskajām spēlēm. (54)

Gan lasītprasmes, gan valodas attīstībai lieliski izmantojamas pāru spēles; grupu spēles; lomu spēles.

Spēles procesā tiek iesaistīti daudzi jutekļi: spēlētājs skatās, lasa, klausās, sajūt, domā, runā, darbojas, sazinās ar citiem. Skolēnam ir iespēja salīdzināt sevi ar citiem, iepazīt sevi, viņš mācās ieklausīties lasītajā un teiktajā, paust savu viedokli. Spēlējot atklājas cilvēka raksturs, parādās rakstura iezīmes: mērķtiecība, neatlaidība, pacietība, biedriskums, savaldība, arī skaudība, egoisms, negodīgums, godkārbība. Spēles mudina radoši darboties. (60)

Spēles tiek organizētas, lai skolēni atpūstos, justos brīvi, atraisīti, darbīgi, kā arī, lai nostiprinātu savas zināšanas, prasmes un iemaņas. Neatkarīgi no spēles rakstura un mērķa, tai vienmēr ir zināmi noteikumi, kas jāievēro.

Ī.Gulbe, uzsver, ka spēles palīdz:

- labāk apgūt lasīt un rakstītprasmi;
- lasīt apzināti un ar izpratni;
- paplašināt vārdu krājumu;
- attīstīt loģisko domāšanu;
- mācīties izteikt savas domas gan mutvārdos, gan rakstiski. (24)

Stundās noteikti izmantojama dzeja, jo tā bieži vien ir tuva rotaļām. Kā skaidro I. Stikāne: „Dzeja bērniem paver plašu un vispusīgu pasaules ainu, kurā ir gan ārējā, priekšmetiskā, gan garīgā, gan sociālā sfērā. Dzejā tvērtā dzīve ir pievilcīga ar tās emocionalitāti un spilgtumu, jo īstam dzejniekam piemīt izbrīna pilnais bērna skatījums uz pasauli.” (52, 6. lpp.)

Dzejnieki rosina bērnu pasauli izzināt dažādi: gan nopietnu sarunu veidā par lietām un parādībām, to izskatu, darbību, būtību, gan arī bērnišķīgi rotaļīgu pasaules norišu tvērumu.

Rotaļīgais pasaules izziņas veids ir tuvāks bērnu pasaules uztverei un izjūtai, viņa paša svarīgākajai nodarbei – rotaļai. Dzejnieki bērnam piedāvā valodas, vārdu, jēdzienu, skaņu rotaļas, kam nāk līdzī komiksa, absurds, ačgārnība, kas izraisa smaidus un smieklus. Efekts ir lielāks, iespaids – dziļāks, un dzejas iedarbība – spēcīgāka. (52)

Spēlēs tiek iesaistīti dažādi uzdevumi, kas saistīti ar valodas ritmu, valodas tēlainību, ar salīdzinājumiem, sinonīmiem, antonīmiem, ar mazāk pazīstamiem vārdiem, ar pamazināmiem vārdiem, ar vispārinošiem vārdiem utt.

Ja ir apgūta laba lasītprasme, tad ir viegli skolēnu ieinteresēt arī par grāmatām, to lasīšanu..

„Skolotājs uz klasi nes grāmatu, bet skolēni nes dzīvi. Nostāties tuvāk skolēnam, saprast un izteikt viņu vajadzības – tas nozīmē tuvoties dzīvei un ar grāmatu starpniecību nostiprināt ar bērniem, tātad – ar dzīvi, uzticamas, dziļas saiknes. Sazināšanās māksla ir lokana mācību un dzīves saskaņa mūsu kontaktos ar skolēniem. Zināšanas tikai ap grāmatu un tikai uz tās bāzes lielākajā vairumā bērnu atsaucību vairs neatrod. Ir nepieciešams dzīves atbalsts grāmatai.” (61,205. lpp.)

Iepazīstoties ar dažādu autoru darbiem par spēlēm un rotaļām, kā arī balstoties uz psihologu un pedagogu atziņām par spēles un spēlēšanās nozīmi bērna dzīvē, varam secināt, ka spēle kā izziņas veids ir svarīga bērna attīstībā. Spēlēs skolēns pašapliecinās, attīsta un pilnveido savu jūtu pasauli, attīsta uzmanību, atmiņu, vērtīgumu, atjautību un citas īpašības. Spēlējoties bērns apgūst zināšanas, aktivizē garīgos procesus, spēles sagādā prieku. Ir daudz didaktisko spēļu, kuras palīdz attīstīt lasītprasmi, izpratni par valodu, palīdz bagātināt vārdu krājumu.

Tā kā mūsdienās pedagogi meklē jaunas un interesantas idejas kā mācīšanas un mācīšanās procesu padarīt aizraujošāku, lai tas sagādātu prieku gan skolotājam, gan skolēniem, viena no iespējām ir didaktisko spēļu izmantošana. Skolēnu galvenā darbība ir mācīšanās, bet tas neizslēdz rotaļu un spēļu elementu izmantošanu.

2. PĒTĪJUMS PAR DIDAKTISKO SPĒĻU IZMANTOŠANU 2.KLASES SKOLĒNU LASĪTPRASMES PILNVEIDOŠANAI

3.1 Pētījuma plāns un izmantoto pētīšanas metožu apraksts

Pētījuma plāns

Pētījuma sākumā tika veikts konstatējošais pētījums, lai noskaidrotu, kādas metodes tiek izmantotas darbā ar tekstu 2.klases skolēniem un noskaidrotu, kāds ir bērnu lasītprasmes līmenis. Konstatējošā pētījuma laikā tika veikta tiešā novērošana un sākumskolas pedagogu anketēšana. Ar tiešās novērošanas palīdzību tika noskaidrota situācija pētāmajā klasē, bet ar anketēšanas palīdzību tika gūts ieskats sākumskolas skolotāju izmantotajās darba metodēs bērniem mācot latviešu valodu.

Tālāk tika veikts darbs bērnu lasītprasmju uzlabošanai, izmantojot didaktiskās spēles un pētījuma noslēguma posmā tika noskaidrotas izmaiņas bērnu lasītprasmes līmenī, pievēršot īpašu uzmanību bērniem ar lasītprasmju grūtībām.

Izmantotās metodes

Novērošana

Pedagoģiskā novērošana – pedagoģiskā metode, ar kuras palīdzību pētniecības rezultāts tiek iegūts tiešas uztveres ceļā dabiskos apstākļos. (9)

Tika izmantota tiešā novērošana, kad novērotājs pats novēro procesu tiešā uztveres ceļā. Šajā gadījumā pedagogs novēroja bērnu uzvedību un savstarpējās attiecības. Novērojums ir zinātnisks, ja tas ir plānveidīgs, mērķtiecīgs, ilgstošs un norit dabiskā vidē. (56)

Saskaņā ar A.Baldiņu un A.Raževu katrai pedagoģiskajai novērošanai ir jāsastāda programma, kurā jāatspoguļo:

- pedagoģiskā novērojuma mērķis;
- novērojuma norises vieta un laiks;
- novērotājpersona;
- novērojamo personu loks vai konkrētais audzēknis, kurš tiek novērots;
- novērojuma biežums (vai novērojums sākas vai turpinās, kuro reizi);
- novērošanā iekļautie parametri (kas tiek īpaši novērots, ko grib saskatīt);
- novērojumā iegūtie fakti, dati un cita informācija;
- novērošanas gaitā iegūto datu apstrādes mehānisms, interpretācija un izmantošana.

Šīs konkrētās novērošanas mērķis bija noskaidrot, kādas darba metodes tiek pielietotas darbā ar 2.klases skolēniem, viņu lasītprasmes attīstīšanai un kāds ir bērnu lasītprasmes līmenis. Novērojuma norises vieta bija skola. Novērotājpersona šajā konkrētajā gadījumā bija pati darba autore. Šajā apstākļi var saskatīt gan priekšrocības, gan arī trūkumus. A. Geske un A. Grīnfelds min šādas problēmas, izmantojot novērošanas metodi: novērotāja objektivitāte bieži vien ir apšaubāma, novērotāja klātbūtne ietekmē novērojamos, novērotājam, zinot pētījuma mērķus un hipotēzes, parādās tendence redzēt to, kā nav. (20)

Saskaņā ar A.Lasmani (Lasmanis, 1999), pētnieka informācijas saņemšanu no pētījuma objekta ietekmē apkārtējā vide, pētnieka un pētāmā personība, kā arī fakts, ka pētāmais dara pieejamu tikai daļu no informācijas. (36)

Tika novēroti 17 otrās klases skolēni. Skolēni tika novēroti katru dienu trīs nedēļu garumā pētījuma sākumā un novērošana notika arī laikā, kad tika veikts darbs ar didaktiskajām spēlēm (divu mēnešu garumā). Autore novērojumus veica uzmanīgi, neuzbāzīgi, citādi bērni jūtot pievērstu pastiprinātu pieaugušo uzmanību. Novērošanas mērķis bija noskaidrot iespējamās izmaiņas bērnu lasītprasmes līmenī un fiksēt iespējamās problēmsituācijas un pozitīvos aspektus gadījumā, kad latviešu valodas stundās darbā ar sākumskolas skolēniem tiek izmantotas didaktiskās spēles.

Lai novērošana būtu strukturēta un skolēnu lasītprasme tiktu objektīvi novērtēta tika izmantoti sekojoši kritēriji, kuri tika izveidoti balstoties uz teorētiskajā darba daļā izteiktajām atziņām un mācību standartu. Mācību priekšmeta "Latviešu valoda" mērķis ir attīstīt izglītojamā kompetenci latviešu valodā, prasmi sazināties latviešu valodā, apzināties valodas nozīmi personības izveidē, nacionālās identitātes saglabāšanā un starpkultūru dialoga veidošanā ([Noteikumi par valsts standartu pamatizglītībā un pamatizglītības mācību priekšmetu standartiem](#)).

Kritēriji:

- 1) Nosaka dzirdētā vai lasītā teksta tematu, virsraksta un temata saistību;
- 2) Formulē virsrakstu lasītam vai dzirdētam tekstam;
- 3) Izteiksmīgi lasa skaļi;
- 4) Apzināti un veikli lasa klusi;
- 5) Prot atstāstīt – brīvi, tuvu tekstam, īsi un citādi;
- 6) Prot izmantot grāmatu kā zināšanu avotu;
- 7) Prot noteikt teksta darbības vietu un laiku, darbības personas, atklāt notikumu secību

Minētie kritēriji tika novērtēti trīs baļļu skalā: 1 (prasmes nav); 2 (prasme ir daļēji attīstīta); 3 (prasme ir attīstīta). Problēmsituācijas un pozitīvie aspekti tika fiksēti novērošanas protokolā (skat. 1.pielikumu)

Anketēšana

Anketa – uz papīra uzrakstīti jautājumi, uz kuriem respondentam jādod rakstiskas atbildes. Anketēšanai ir sekojoši priekšrocības: resursu ekonomija, labāka anonimitāte. Savukārt, kā trūkumus var minēt: lietošanas ierobežotību, samērā zemo atbildējušo skaitu, autoatlasē kļūdu, faktu, ka nav iespējams noskaidrot problēmas, spontānas reakcijas neiespējamību, atbilžu un jautājumu savstarpējā ietekmi, iespējama sadarbība atbildot, atbildes nevar papildināt ar informāciju no citiem avotiem. (20)

Konkrētajā anketēšanā piedalījās Latvijas sākumskolas skolotāji, kuri bērniem māca latviešu valodu un anketēšanas mērķis bija noskaidrot vispārējās tendences lasītprasmes mācīšanās sākumskolā un skolotāju viedokli par didaktiskajām spēlēm. Anketu skatīt 2. pielikumā.

Pētījuma bāze

Pētījuma bāzi veido 17 otrās klases skolēni (8 meitenes un 9 zēni), kuri mācās sākumskolā ar vispārējo izglītības programmu, viņu skolotāja, kurai ir liela darba pieredze (14 gadi), labi rezultāti skolēnu sasniegumos un tiek uzskatīta par talantīgu pedagogi. Anketēšanā piedalījās 32 sākumskolas skolotāji no dažādiem Latvijas novadiem.

3.2. Didaktiskās spēlēs latviešu valodā lasītprasmes pilnveidošanai 2.klases skolēniem

Didaktiskās spēles tika saistītas un pakārtotas 2.klases latviešu valodas Zīles mācību grāmatai un uzdevumu krājuma „Es jau protu” saturam un tēmām. Tika izmantotas didaktiskās spēles ar teatralizācijas elementiem, literāro darbu izmantošanu, ilustrāciju izmantošanu un teksta apvienošanas uzdevumu.

Didaktiskās spēles ar teatralizācijas elementiem

Ēnu teātris

Par ēnu teātra norises vietu ieteicams izvēlēties tumšu telpu – jo tumšāka telpa, jo izteiksmīgākas ēnas. Nepieciešams balts pamats, uz kura ēnas spēlē savas spēles. Vēl nepieciešama lampa, kuras gaismā dzims ēnas.

Ēnu lelles var būt dažādas:

1. Mazi ēnu profiliņi, kas uzvelkami uz pirkstiem.

2. Papīra lelles un figūras, kuras piestiprinātas pie turama kociņa.
3. Sarežģītākas lelles, kuru rokas un kājas var kustināt.

Ja bērni nav redzami, vadot lelles, viņu runa kļūst izteiksmīgāka, ir mazāks uztraukums, jo skatītāju uzmanība ir koncentrēta tikai uz lellēm. Lelles vadītājs droši var eksperimentēt ar izteiksmīgu runu, vadīt lelli, jo arī neveiksmes gadījumā viņš nebūs redzams. Šīs spēles ir vajadzīgas laikā, kad bērni mācās izteikt savas un citu domas un jūtas ne tikai ar vārdiem, jo ķermenim arī ir sava "valoda", kuras pārvaldīšana un saprašana palīdzēs daudz nopietnākās dzīves situācijās.

Ja ēnu teātri izmanto vienveidīgi, tas var bērniem un pieaugušajiem ātri apnikt. Nepieciešama biežāka dekorāciju maiņa, skatuviski efekti, smieklīgas situācijas. Interesantas ēnu lelles var izmanto arī no pirkstiem, nepieciešama tikai izdoma, un uz ekrāna parādīsies daudzi citi attēli. (16,151.-152. lpp.)

Flanelogrāfs

Flanelogrāfu dēvē arī par bilžu teātri. Iedomājieties bilžu teātra norise – uz galda stāv dēlis, kurš apvilks ar gaišu flaneli. Stāstot pasaku vai stāstu, darbības norisi attēlo uz dēļa, liekot klāt personāžu bildes un dekorācijas. Skatītāji sēž pret galdu un ar interesi klausās un skatās bildes uz dēļa. Personāži var būt visdažādākie. Tos var zīmēt bērni kopā ar skolotāju, bērni var arī izgriezt mākslinieka zīmētus pasaku varoņus. Vēlams, lai bildes būt krāsainas. Liela nozīme ir tekstam un tā izpildījumam, kas prasa nopietnu sagatavošanos un zināmu aktiermeistarību. Jāstāsta nesteidzoties ar izteiksmi, ļaujot skatītājiem saprast saturu, izsekot personāžiem, uztvert un novērtēt uz flanelogrāfa redzamo kompozīciju. Izrādēm jācenšas izvēlēties literāros darbus, kuros atveidojamie tēli pārsvarā ir statiski, neizdara sarežģītas kustības un nerunā pārāk garus monologus.

Sākumā tas var būt īss dzejolis vai tā fragments, kurus bērni zina no galvas, tas viņos rada patiesu prieku un emocionālo pārdzīvojumu. Runājot dzejoli vai tā fragmentu, attēlojot personāžu kustības un dialogus, bērns cenšas runāt izteiksmīgi, skaidri, saprotami. Tas ir labs treniņš bērna runas aktivizēšanai. Papīra leļļu izrādēs uz flanelogrāfa bērni iekļaujas pakāpeniski. Izrādēm izmanto tikai plakanās lelles. Tās bērni sākumā var uzzīmēt, pēc tam uzlīmēt uz kartona. Lelles var arī aplicēt. (16,150. lpp.)

Skolēni pēc stāsta „Kluss kā akmens” izlasīšanas no uzdevumu krājuma „Es jau protu!” veidoja šī stāsta tēlu atveidojumus un piemērotas dekorācijas un viena daļa bērnu šo stāstu attēloja ēnu teātra veidā, bet otra puse ar flanelogrāfa palīdzību. Šādā veidā tika nodrošināta mājturības un latviešu valodas integrācija, kā arī vienlaicīgi tika attīstītas bērnu

lasītprasme, jo bērni doto tekstu pārlasīja vairākas reizes, runas attīstība un izteiksmīgas lasīšanas attīstība. Lai arī sākumā bērni bija izbrīnīti par neparasto aktivitāti latviešu valodas stundā, kā arī dekorāciju veidošanu nācās veikt arī starpbrīžu laikā un pēc stundām, kopumā emocijas bija pozitīvas.

Didaktiskās spēles ar literatūras izmantošanu

Kā uzskata M.Štāls, literatūras dalīšana pēc vecuma – jaunākiem, vidējiem un vecākiem bērniem ieteicamās grāmatas – savā ziņā ir mākslīga, jo vecuma maiņa ne vienmēr ir noteicošais un visiem piemērojamais. Viņaprāt, galvenokārt jāņem vērā katra bērna individualitāte un intereses. Balstoties uz interesēm, bērnus var iedalīt vairākos tipos: intelektuālais, emocionālais un gribas tips. Intelektuālajam tipam vajadzīgas grāmatas, kas nodarbina viņa prātu, emocionālajam - grāmatas ar emocionālu saturu, kas aizkustina jūtas, bet gribas tipa lasītājam patīk grāmatas, kas pilnas dzīvīguma, darbīguma, dramatisma un cīņas. (57,115. lpp.) Grāmatu izvēle jābalsta uz bērnu sasniegto attīstības līmeni, jo tikai tā tiks nodrošināta interese par saturu. Ja tas netiks ievērots, satura dziļākā būtība paliks bērnam nesaprasta un no pedagoģiskā viedokļa tas nav pieļaujami „... jo tas pieradina bērnu pie paviršības un māca to apmierināties ar grāmatas kailo skeletu.” (18) Tomēr bērniem viens no svarīgākajiem literatūras žanriem bija un joprojām ir pasaka. Svarīga loma bērnu literatūras uztverē ir arī ilustrācijām. Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā vārds ilustrācija tiek definēts kā attēls, uzskatāms konkrēts piemērs, vārdisks skaidrojums u.tml. teksta papildināšanai vai paskaidrošanai.

Skolēniem tika lūgts no piedāvātajām ilustrācijām (skat. 3. pielikumu) izvēlēties atbilstošas ilustrācijas pasakai (skat 4. pielikumu). Kad skolēni, ar skolotājas palīdzību, bija izlasījuši pasaku, viņiem strādājot pāros bija jāizvēlas, pēc viņu domām, vispiemērotākās ilustrācijas pasakai un jāpaskaidro sava izvēle. Skolēniem bija grūti koncentrēties pasakas lasīšanai, jo tā bija samērā gara, bet viņiem patika ilustrācijas un viņi ar prieku iesaistījās ilustrāciju izvēlē, diezgan labi veicās arī ar savas izvēles izskaidrošanu.

Didaktiskā spēle – teksta savienošana

Kad tika izlasīts teksts „Kā pagatavot persiku pienu” no uzdevumu krājuma „Es jau protu”, skolotāja tekstu sadalīja pa teikumiem un skolēni, strādājot pāros, to mēģināja atkal savienot kopā, jau bez oriģinālā teksta.

Vienmērīgi iejaukt vienā litrā piena 300 gramus persiku biezeņa
Piebērt 100 gramus kokosriekstu skaidiņu un četras ēdamkarotes pūdercukura.
Labi samaisīt.
Ieliet maisījumu krūzē un ielikt ledusskapī.
Labi atdzesēt.
Pēc tam liet lielās glāzēs.

Skolēni ar šo uzdevumu veiksmīgi tika galā, varēja vērot kā bērni sadarbojas savā starpā. Šis uzdevums skolēniem likās visvieglākais, bet pēc darba autores novērojumiem, visefektīvākā bija didaktiskā spēle, kas bija balstīta uz literāro darbu.

3.3. Pētījuma laikā iegūtie rezultāti

Pētījuma sākumā un beigās tika veikta bērnu lasītprasmes izvērtēšana pēc iepriekš minētajiem septiņiem kritērijiem. Iegūtie dati tika apkopoti 1. tabulā. Skolēnu lasītprasēju izvērtēšanu veica pati darba autore

1. tabula.

Skolēnu lasītprasmes novērtējums pētījuma sākumā

Skolēns	Kritēriji (punktu skaits)							Kopējais
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	
Edgars	1	2	2	2	3	1	1	12
Ivars	2	2	1	1	1	1	1	9
Anna	1	1	2	1	2	1	1	9
Vitālijs	2	2	2	3	3	1	2	15
Jevgēnijs	2	2	3	3	3	2	2	17
Vija	1	2	3	2	2	1	2	13
Liene	1	1	1	1	1	1	2	8
Kaspars	2	2	1	1	1	2	1	10
Jānis	2	2	2	3	3	2	3	17
Valērijs	2	2	2	2	2	3	3	16
Natālija	1	2	2	3	3	2	2	15
Māris	1	1	1	2	1	2	1	9
Jānis	1	1	1	1	1	1	2	8
Anželika	1	2	1	2	2	2	2	12

Vita	2	2	1	1	1	2	1	10
Jeļena	2	2	2	3	2	2	1	14
Alīna	2	2	2	1	2	3	2	14

Maksimālais iegūstamo punktu skaits bija 21, ko pētījuma sākumā neieguva neviens no skolēniem. Tālāk tika mēģināts klasificēt skolēnu lasītprasmes tās novērtējot kā ļoti labas (17-21 punkts); vidējas (12-16 punkti); apmierinošas (7-11 punkti) un neapmierinošas (1-6 punkti). Pielietojot šo iedalījumu var secināt, ka ļoti laba lasītprasme ir diviem skolēniem, vidēja lasītprasme ir deviņiem skolēniem, apmierinoša lasītprasme ir raksturīga sešiem skolēniem. Kopumā bērniem ir apmierinošas lasītprasmes, tomēr ļoti labas lasītprasmes ir tikai diviem skolēniem, kas liecina par to, ka ir jāveic vēl daudz darba bērnu lasītprasmes pilnveidošanai.

Vēl novērošanas laikā darba autore secināja, ka bērniem nav izteikta interese par lasīšanu un latviešu valodas stundām, viņiem lasīšana asociējas ar garlaicīgu nodarbi. Novērotās 2.klases skolotāja latviešu valodas stundās galvenokārt izmantoja frontālās metodes un individuālo darbu. Tomēr tika mēģināts veikt mācību priekšmetu integrāciju, piemēram, latviešu valodu saistot ar dabaszinībām vai zīmējot ilustrācijas izlasītajam tekstam.

Kā galvenās lietas, kuras mainījās latviešu valodas mācību procesā pielietojot didaktiskās spēles ir jāmin sekojošas:

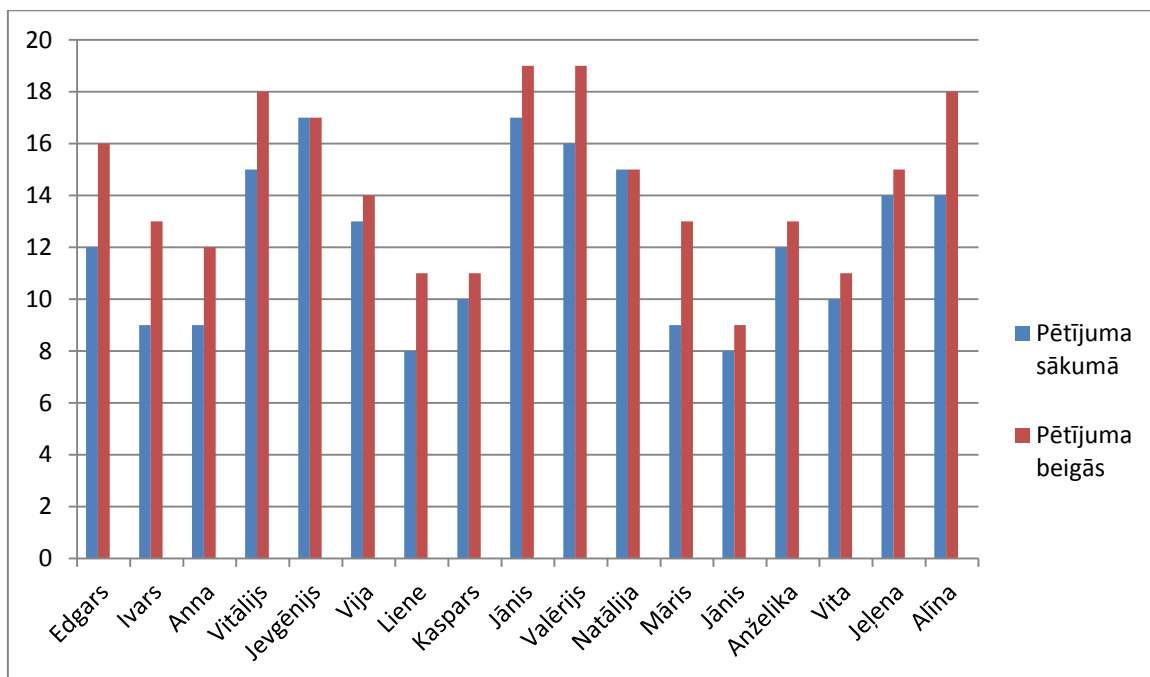
1. Tika izmantoti dažādi teksta un informācijas pieraksta veidi kā domu kartes, tabulas u.c.;
2. Tika izmantoti teksti no dažādiem avotiem: bērnu enciklopēdijām, daiļliteratūras, folkloras u.c.;
3. Izteiktāka bija starpriekšmetu saikne starp latviešu valodu un citiem skolas mācību priekšmetiem;
4. Vairāk tika uzsvērta rakstītas valodas un runas saistība;
5. Lielāka darba paņēmieni un metožu daudzveidība.

Pētījuma beigās atkārtoti tika novērtētas bērnu lasītprasmes, izmantojot tos pašus kritērijus un iegūtie rezultāti tika atspoguļoti 2. tabulā.

Skolēnu lasītprasmes novērtējums pētījuma beigās

Skolēns	Kritēriji (punkti)							Kopējais
	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	
Edgars	2	3	2	2	3	2	2	16
Ivars	2	2	1	1	2	3	2	13
Anna	1	1	2	2	2	2	2	12
Vitālijs	2	2	3	3	3	2	3	18
Jevgēnijs	2	2	3	3	3	2	2	17
Vija	1	2	3	2	2	2	2	14
Liene	1	1	1	2	2	2	2	11
Kaspars	2	2	1	1	1	2	2	11
Jānis	2	2	3	3	3	3	3	19
Valērijs	3	3	3	2	2	3	3	19
Natālija	1	2	2	3	3	2	2	15
Māris	2	2	1	2	2	2	2	13
Jānis	1	1	1	1	2	1	2	9
Anželika	1	2	2	2	2	2	2	13
Vita	2	2	2	1	1	2	1	11
Jeļena	2	2	2	3	2	2	2	15
Alīna	3	2	3	3	2	3	2	18

Lai arī atkārtotajā pētījumā neviens no skolēniem neieguva maksimālo novērtējumu, tomēr rezultāti uzlabojās. Lasītprasme kā (ļoti) laba tika novērtēta pieciem skolēniem, kā vidēja septiņiem skolēniem un kā apmierinoša vairs tikai vienam skolēnam. Vislielākie uzlabojumi bija vērojami tieši starp skolēniem ar vidējiem rezultātiem. Kā redzams 1. attēlā, kaut neliels uzlabojums bija vērojams visiem skolēniem.

1. attēls Kopējie rezultāti pētījuma sākumā un beigās

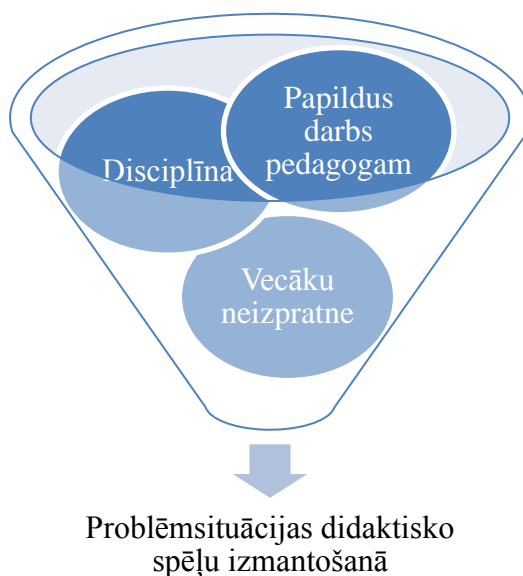
Skolēnu lasītprasmi uzlabošanās procesā netika novērota izteikta uzlabošanās pēc kāda konkrēta kritērija, bet gan progress bija vispārīgs, tas liecina par didaktisko spēļu pozitīvo ietekmi uz skolēniem un viņu holistisko attīstību. Mūsdienu izglītības procesā vairs netiek runāts par konkrētu prasmi attīstīšanu, bet gan par kompetenču veidošanu un holistisku attīstību ilgspējīgai izglītībai un skolēnu emocionālo labsajūtu mācību procesā. Tāpēc veicot pierakstus novērošanas atskaites protokolā, pētījuma autore pievērta īpašu uzmanību arī šiem afektīvajiem faktoriem. Kopumā visus pozitīvos aspektus, kas tika novēroti didaktisko spēļu izmantošanas laikā latviešu valodas stundās iespējams iedalīt trīs grupās (skat. 2. attēlu).

2.attēls. Pozitīvo aspektu grupas didaktisko spēļu izmantošanā

Galvenais mērķis didaktisko spēļu izmantošanai latviešu valodas stundās bija tieši kognitīvo spēju attīstīšana, konkrētajā gadījumā koncentrējoties tieši uz skolēnu lasītprasmju attīstīšanu. Vienlaicīgi attīstījās arī skolēnu loģiskās domāšanas, spriešanas, secināšanas un informācijas apkopošanas spējas. Runājot par afektīvajiem rādītājiem, ir jāmin pozitīvas emocionālās atmosfēras klasē veidošanās, sadarbības prasmju starp skolēniem uzlabošana, kas arī viennozīmīgi ietekmēja kognitīvo attīstību. Paaugstinājās arī bērnu motivācija lasīt, jo ikdienas lasīšanas aktivitātes kā lasīšana klusu, skaļi, korī, atbilžu meklēšana teksta nerodina bērnu interesi par lasīšanu, bet ar didaktisko spēļu palīdzību lasīšanas process kļuva aizraujošāks skolēniem. Kā ir redzams 2. attēlā, visas trīs sfēras ir savā starpā saistītas un ietekmē viena otru.

Nenoliedzami didaktisko spēļu izmantošanai ir arī savi mīnusi. Apkopojot ierakstus novērošanas protokolā, darba autorei, tos izdevās iedalīt trīs grupās, kuras ir attēlotas 3. attēlā.

3.attēls. Negatīvo aspektu grupas didaktisko spēļu izmantošanā

Viena no problēmām saistās ar disciplīnas neatbilstību vispārpieņemtajiem standartiem. Viennozīmīgi, ka klasē valda lielāks troksnis laikā, kad tiek pielietotas spēles, nevis kāds no frontālās mācīšanas veidiem. Tas savukārt izraisa neizpratni dažos vecākos, kuriem liekas nepieņemami, ka latviešu valodas stundās bērni staigā pa klasei, strādā grupās vai pāros, skan bērnu smiekli un izsaučieni. Šāda veida darbs vecākiem neasociējas ar nopietnu mācību darbu, kura rezultātā bērns varētu sasniegt augstus rezultātus. Didaktisko spēļu plānošana, materiālu gatavošana, piemērotu spēļu izvēle pedagogam aizņem vairāk laika nekā strādāšana saskaņā ar mācību grāmatu, dažreiz pielietojot skolotāja grāmatas papildus materiālus.

Tomēr, kopumā ņemot, pozitīvie aspekti bija biežāk minēti novērošanas atskaitē un bērnu lasītprasmes uzlabošanās pierāda didaktisko spēļu izmantošanas lietderību latviešu valodas stundu laikā sākumskolā.

Anketēšanas rezultātu apkopojums

Aptaujāto skolotāju vecums bija no 27-54 gadiem, no kuriem vislielāko grupu veido skolotāji vecumā 44-52 gadiem, kas atspoguļo reālo situāciju Latvijā vidējā skolotāju vecuma ziņā, tas nozīmē, ka lielākajai daļai skolotāju bija arī liela darba pieredze. Tika pārstāvēti skolotāji no pilsētām, kā arī mazpilsētām un laukiem un izteikti lielākā daļa respondentu strādā skolā ar vispārējo izglītības programmu.

Runājot par metodēm un paņēmieniem, kurus skolotājas izmanto latviešu valodas stundās skolēnu lasītprasmi attīstīšanai, tika konstatētas zināmas tendences. Lielākā daļa skolotāju minēja lasīšanu klusu, skaļi, ko arī dažādu, skolēniem interesantu, tekstu izmantošanu latviešu valodas stundās. Tika minēts arī darbs ar mācību grāmatu, darba lapām. Aptaujātie skolotāji minēja individuālo darbu, darbu pāros kā darba organizācijas formas klasē. Vairāki skolotāji savās atbildēs minēja arī spēļu, rotaļu izmantošanu un mācību satura integrāciju ar citiem mācību priekšmetiem un veseluma pieejas izmantošanu. Ja skolotāju atbildes klasificē tās iedalot tradicionālajās mācību metodēs un paņēmienos kā, piemēram, mācību grāmatas izmantošana, individuālais darbs, bet tādas metodes kā spēles, darbu pāros klasificējot kā interaktīvās metodes, tad visus aptaujātos skolotājus ir iespējams iedalīt trīs grupās:

- 1) skolotāji, kuri izmanto interaktīvās metodes (n=8);
- 2) skolotāji, kuri izmanto tradicionālās metodes (n=4);
- 3) skolotāji, kuri izmanto gan tradicionālās, gan interaktīvās metodes (n=20).

(skat. 4. attēlu)

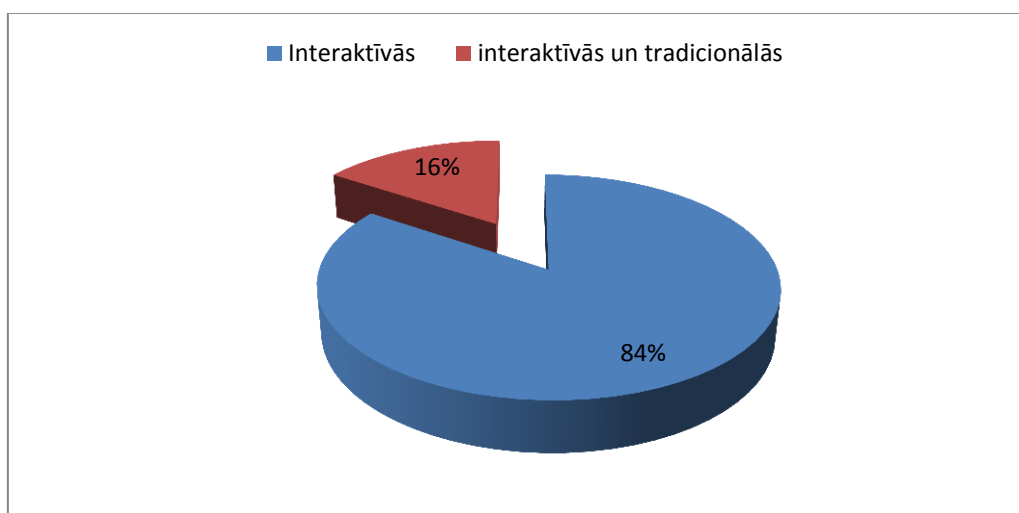

4. attēls. Skolotāju izvēlētās mācību metodes un paņēmieni

Kā redzams, izteikti lielākā daļa skolotāju izmanto gan tradicionālās, gan interaktīvās metodes, pie kurām pieder arī didaktiskās spēles. Tas atspoguļo arī situāciju skolās, kad no vienas puses mācību standartos tiek prasīta šādu interaktīvu metožu pielietošana, bet skolotājam, kurš ir pieradis visu mūžu strādāt ar tradicionālajām metodēm un ir uzskatījis tās par pozitīvām, vienā dienā nevar sākt domāt un strādāt citādi. Daudzi vecāki arī īsti neizprot un tāpēc arī neatbalsta interaktīvo metožu ieviešanu mācību procesā.

Kā galvenais iemesls, kāpēc skolotāji izmanto tieši viņu minētās metodes un paņēmienus, tika minēta nepieciešamība sekot mācību standartam un nodrošināt skolēnus ar nepieciešamajām zināšanām un prasmēm.

Saskaņā ar skolotāju anketēšanas rezultātiem, nav iespējams viennozīmīgi pateikt, kurām mācību metodēm skolēni dod priekšroku, jo skolēni mēdz būt dažādi. Kāds no skolēniem dod priekšroku individuālajam darbam, kādam citam labāk patīk strādāt kopā ar citiem. Ja bērnam ir izteikts kustīgums, tad viņš noteikti dod priekšroku kustību rotaļām. Tomēr kopumā skolotāji atzina, ka bērniem patīk spēles un rotaļas, uzdevumi ar zīmēšanu un iespēja sadarboties ar citiem. Atkal klasificējot minētās metodes iepriekš definētajās grupās: tradicionālajās, interaktīvajās tika iegūti sekojoši rezultāti (skatīt 5. attēlu).

5.attēls. Mācību metodes un paņēmieni, kuriem priekšroku dod skolēni

Kā redzams, izteikti lielākā daļa skolēnu, pēc skolotāju domām, dod priekšroku interaktīvajām mācīšanas metodēm un paņēmieniem.

Vairāk nekā puse no visiem aptaujātajiem skolotājiem atzina, ka didaktisko spēļu izmantošana latviešu valodas stundās ir efektīva pie nosacījuma, ka tās tiek izmantotas pārdomāti, vietā un labi organizētas. Skolotāju domas dalījās par to, vai didaktiskās spēles ir tikai kā relaksācijas veids skolēniem no nopietnāka mācību darba, vai arī tās ir izmantojamas

kā pamata mācību metode. Kā galvenos iemeslus, kāpēc vajadzētu izmantot didaktiskās spēles latviešu valodas stundās, skolotāji minēja mācību procesa padarīšanu interesantāku, daudzveidīgāku.

SECINĀJUMI

1. Lasīšanas prasmes ir nozīmīgas ikviena cilvēka dzīvē, lai spētu kvalitatīvi un ātri uztvert un aptvert informāciju. Tās ir pamats arī skolēnu sasniegumos visos mācību priekšmetos.
2. Lasīšana veicina arī cilvēka valodas attīstību, līdz ar to arī runas pilnveidi.
3. Kā svarīgākos lasītprasmes kvalitātes rādītājus var minēt pareizību, apzinātību, raitumu, izteiksmīgumu un to savstarpējo saistību.
4. Lasīšanas prasmju attīstīšanai ir centrālā loma latviešu valodas stundās. Mūsdienās lasīšanas prasmju attīstīšana notiek, izmantojot dažādas metodes un integrējot to ar citiem mācību priekšmetiem.
5. Didaktiskās spēles, saskaņā ar zinātniskās literatūras analīzi, tiek uzskatītas par noderīgām sākumskolas skolēnu lasītprasmes attīstīšanai.
6. Saskaņā ar pētījuma rezultātiem, skolotāji latviešu valodas stundās izmanto gan interaktīvās metodes kā didaktiskās spēles, gan arī tradicionālās mācīšanas metodes, bet pēc skolotāju domām, viņu skolēni tomēr dod priekšroku interaktīvajām metodēm.
7. Pētījuma gaitā tika noskaidrots, ka didaktisko spēļu izmantošana pozitīvi ietekmēja skolēnu lasītprasmi, kā arī emocionālo labsajūtu klasē un motivāciju apgūt latviešu valodu un interesi par lasīšanu. Tas nozīmē, ka pētījuma sākumā izvirzītā hipotēze ir pierādīta.

LITERATŪRAS SARAKSTS

1. **Ahrbeck, B. Willmann, H.** *Pedagogik bei Verhaltensstörungen* [Pedagogik of Behavioural disorders]. Stuttgart: W.Kolhammer GmbH, 2010. .p. 358.
2. **Anspoka, Z.** *Latviešu valodas didaktika 1. – 4. klase*. Rīga: RaKa, 2008. 474 lpp.
3. **Anspoka, Z.** *Integrēts latviešu valodas mācību saturs un tā metodika sākumskolā. Promocijas darbs*. Rīga: 1999. 144 lpp.
4. **Anspoka, Z., Birzgale, E., Dzērve, I., Helmane, I., Leite, I.** *Sākam mācīties! Skolotāja grāmata*. Rīga: Lielvārds, 2011. 430 lpp.
5. **Anspoka, Z.** Latviešu valodas didaktika laika grožos. *Tagad – zinātniski metodisks izdevums*, Nr.6, 2011, 2 – 10 lpp.
6. **Anspoka, Z.** Valodas apguve pirmsskolā un skolā: daži pētnieciski aspekti. *Tagad – zinātniski metodisks izdevums*, Nr. 6, 2011, 44. – 48. lpp.
7. **Antīņa, I., Mežale, S.** *Spēles radošiem pedagogiem*. Rīga: RaKa, 2008. 172 lpp.
8. **Ausekle, D., Bibers, G., Birzniece, M., Lūse, D., Rudzītis, I., Zīmule, E.** *Literatūras mācīšanas metodika*. Rīga: Zvaigzne, 1991. 24 lpp.
9. **Baldiņš, A., Raževa, A.** *Klases audzinātāja darbs skolēnu personības izpētē*. Rīga: Pētergailis, 2001. 75 lpp.
10. **Baranova, A.** *Spēles metodes bioloģijas stundās*. Rīga; RaKa, 1999. 68 lpp.
11. **Batņa, V.** *Rosinot bērna iekšējo pasauli*. Rīga: RaKa, 2007. 263 lpp.
12. **Binder, L.** Children and Books. In: Lundberg, I. Hein, T. *Literacy in a World of Change*. Norway, Stavanger: Center for Reading Research, 1991.
13. **Birzniece, E.** Lasīšanas grūtības ir realitāte. *Skolotāja almanahs*, 2010. Nr. 3, 34.-36. lpp.
14. **Dedze, I., Kangro, A.** Kā Latvijas skolēni prot lasīt? *Izglītība*, 1993. 20.maijā, 7.-8. lpp
15. **Dimzule, I.** Spēles un rotaļas apstākļa vārda apguvē pamatskolā. *Skolotājs*, Nr.6, 2005. 72. – 79. lpp.
16. **Dzintnere, D., Stangaine, I** *Rotaļa – bērna dzīvesprasmju sekmētāja*. Rīga: RaKa, 304 lpp
17. **Eiders, Dž.** *Efektīva komunikācija*. Rīga: Asja, 1999. 162 lpp..
18. **Freiberģa, I.** Interaktīvā lasīšana kā valodas apguves sekmētāja pirmsskolas vecumā. *Tagad – zinātniski metodisks izdevums*, Nr.6, 2011. 32 – 38 lpp.

19. **Freimane, A.** Ārpusklases lasīšana. *Sākums*, 2009. Nr. 6, 13.-15. lpp.
20. **Geske, A., Grīnfelds, A.** *Izglītības pētniecība*. Latvijas Universitāte. 2006. 261 lpp.
21. **Geske, A., Ozola, A.** *Skolēnu sasniegumi lasītprasmē Latvija un pasaulē*. Rīga: LU, 2007. 191 lpp.
22. **Geske, A., Ozola, A.** Pētījumi sākumskolā: skolēnu sasniegumi lasītprasmē. *Skolotājs*, 2007. Nr. 5 (65), 13.-22. lpp.
23. **Gjača, I.** Rotaļas un spēles pirmsskolā. *Skolotājs*, Nr.5, 2004. 74 – 76 lpp.
24. **Gulbe, Ī.** Pakāpieni – vingrinājumi un spēles lasītprasmes un rakstītprasmes izkopšanai. *Sākums*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2005. 71 lpp.
25. **Gurung, A., Schwartz, B.** *Optimizind Theahing and Learning Practicing Pedagogical Research*. Pondicherry: Willey-Blackwell, 2007. p. 232.
26. **Grāvītis, J.** Didaktiskā spēle – mūsdienu aktuāla mācību metode. 6. *starptautiskā zinātniskā konference. Teorija praksei mūsdienu sabiedrības izglītībā*. Rīga: RPIVA, 2012. 102.-106.lpp.
27. **Jankovska, I.** *Rakstnieks: Grāmata: lasītājs. Literatūra un skola: problēmas, izpratne un popularizēšana*. Rīga: Garā pupa, 2003. 26.- 45. lpp.
28. **Jonīte, V.** *Spēles kā bērnu sensoro spēju attīstītājs*. Mācību apgāds NT, 1997. 63 lpp.
29. **Kalve, A.** Pozitīvas attieksmes veidošana pret daiļliteratūru - sekmīgas lasītprasmē pamats. *Tagad – zinātniski metodisks izdevums*, Nr.3, 2009. 27. – 31. lpp.
30. **Kangro, A., Ozola, A.** Mūsu bērni lasīt prot, bet negrib. *Diena*, 2007. 11.decembris.
31. **Karule, A., Lanka, A.** *Latviešu valoda 4.klasē*. Rīga: Zvaigzne, 1989. 124 lpp.
32. **Kāposta, I.** *Spēle pedagogijas teorijā un praksē*. Rīga: LU, 1993. 39 lpp.
33. **Kāposta, I.** *Didaktiskā spēle kā skolēnu mācības motivācijas veidotājs faktors. Disertācija*. Rīga: 1993. 122 lpp.
34. **Klūga, V.** Bērnu un jauniešu lasīšanas informācijprasības problēmu apskats starptautiskajā konferencē “Krima 2008”. *Skolotāja Almanahs*, 2008. Nr, 3 (15), 23.-24. lpp.
35. **Krastiņa, E., Draviņa, D.** *Spēles un rotaļas matemātikā*. Rīga: Zvaigzne, 1988. 116 lpp.
36. **Lasmanis, A.** *Datu ieguves, apstrādes un analīzes metodes pedagogijas un psiholoģijas pētījumos*. Rīga: 1999. 190 lpp.
37. *Latviešu valodas vārdnīca*. Rīga: Avots, 1998. 883 lpp.
38. **Laiveniece, D.** Ieskats mācību metodēs. *Skolotājs*, Nr.1, 1999. 30. – 39. lpp.

39. *Literārās pasakas* http://www.pasakas.net/pasakas/literaras_pasakas/
40. **Lieģeniece, D., Nazarova, I.** *Veseluma pieeja valodas apguvē.* Rīga: RaKa, 1999. 116 lpp.
41. **Lūse, I.** *Bērni ar valodas sistēmas nepietiekamu attīstību. Metodiski ieteikumi skolotājiem un logopēdiem.* Rīga: 1994. 59 lpp.
42. *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca.* Rīga: Zvaigzne ABC, 2000. 248 lpp.
43. *Pirmsskolas izglītības vadlīnijas (2010).* <http://izm.izm.gov.lv> (Avots skatīts 23.03.2013.)
44. **Pļaveniece, M.** *Imitācijas spēles. Ceļabiedrs,* 1999. Nr. 1.
45. **Ptičkina, Ā.** *Lasīšanas mācības sākumskolā.* Rīga: Pētergailis, 1999. 111 lpp.
46. *Psiholoģijas vārdnīca.* Rīga: Mācību grāmata, 1999. 157 lpp.
47. **Ramsey, P.G.** *Teching and Learning in a Diverse World.* New York: Teachers College Pres, 2004. 216 p.
48. **Rubana, I. M.** *Mācīties darot.* Rīga: Raka, 2004. 262 lpp.
49. **Skatkins, M.** *Skola un bērnu vispusīga attīstība.* Rīga: Zvaigzne, 1985. 142 lpp.
50. **Skujiņa, V., Anspoka, Z., Kalnbērziņa, V., Šalme, A.** *Lingvodidaktikas terminu skaidrojošā vārdnīca.* Latviešu valodas aģentūra, 2011. 130 lpp.
51. **Stangaine, I.** *Pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstība rotaļās un spēlēs. Tagad – zinātniski metodisks izdevums,* Nr.6, 2011. 39. – 43. lpp.
52. **Stikāne, I.** *Vērtību pasaule latviešu bērnu literatūrā.* Rīga: RaKa, 2005. 191 lpp.
53. **Students, J.** *Vispārējā paidagoģija.* Rīga: RaKa, 1998. 224 lpp.
54. **Suhanova, G.** *100 spēles un rotaļas latviešu valodas apguvei.* Rīga: Pētergailis, 2001. 95 lpp.
55. **Svence, G.** *Bērnu valodas un runas attīstība pirmsskolas un jaunākajā skolas vecumā. Tagad – zinātniski metodisks izdevums,* Nr. 6, 2011. 25. – 31. lpp.
56. **Šona, A., Čehlova, Z.** *Pētniecība pedagoģijā.* Rīga: RaKa, 2004. 204 lpp.
57. **Štāls, M.** *Audzināšana un mācīšanās agrā bērnībā.* Rīga: Valters un Rapa, 1927.
58. **Tūbele, S., Lūse, J.** *Ja skolēns raksta nepareizi.* Rīga: Raka, 1997. 63 lpp.
59. *Valsts pamatizglītības standarts.* <http://visc.gov.lv> (Avots skatīts 29.03.2013)
60. **Zeltkalna, A.** *Spēles latviešu valodai.* Rīga: Raka, 2004. 249 lpp.
61. Ильин, Е. Искусство общения: Педагогический поиск. Москва: Педагогика, 1998. 544 с

PIELIKUMS

1.pielikums. Novērošanas atskaite

Datums	Pozitīvie aspekti	Problēmsituācijas

2.pielikums. Anketa skolotājiem.

Anketas autore Natālija Deketa, Anketa ir izstrādāta pētījuma veikšanai diplomdarba ietvaros.

Anketa skolotājiem – mācību metožu un paņēmieni izmantošana lasītprasmju apgūvē sākumskolā

Sociāli – demogrāfiskā informācija

Jūsu vecums

Dzīvesvieta : a) pilsēta

b) mazpilsēta/lauki

Skolā realizētā izglītības programma:

a) Vispārējā

b) Mazākumtautību

Darba pieredze: _____gadi

1. Lasītprasmju mācīšanās sākumskolā visbiežāk izmantoju sekojošas metodes un paņēmienus (miniet 3 piemērus):

1)

2)

3)

2. Pamatojiet metožu vai paņēmieni izvēli!

---

3. Kura metode, paņēmiens visvairāk patīk bērniem? Kāpēc?

---

4. Vai uzskatāt didaktisko spēļu izmantošanu latviešu valodas stundās sākumskolā par efektīvu skolēnu lasītprasmju uzlabošanā? Kāpēc?

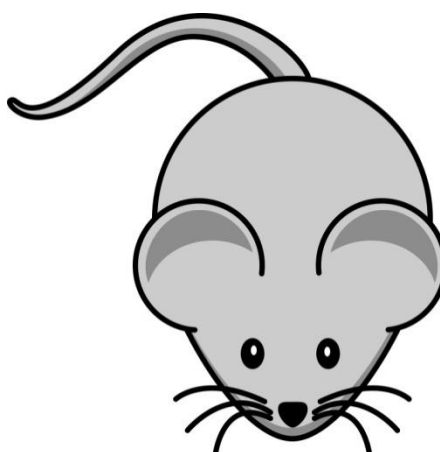

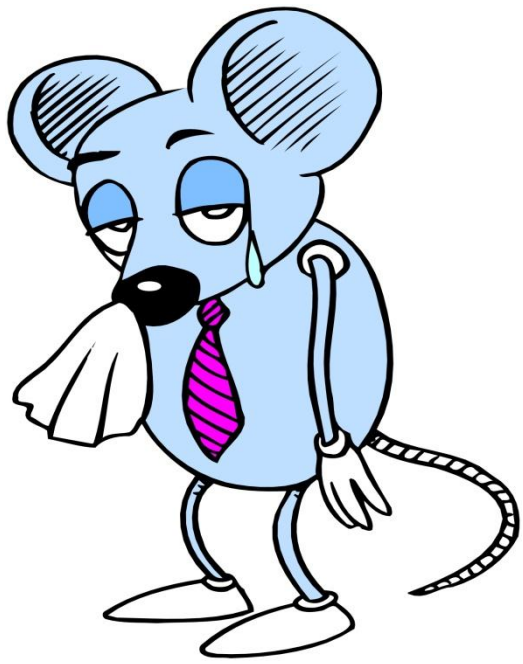

Paldies par atsaucību!

3.pielikums. Ilustrācijas

4. pielikums. Literārā pasaka (http://www.pasakas.net/pasakas/literaras_pasakas/) (39)

Kādu dienu lācēns pārsteidza pelēnu, pasniedzot tam sārtu āboliņa ziedu, ko noplūca ceļa malā.

– Par ko man tas, lācēn? – priekā starojošām acīm, izsaucās pelēns.

– Par to, ka tu esi, pelēn, – brīdi apdomājies, sacīja lācēns. – Ja nebūtu tevis, nebūtu arī šī āboliņa, es to nebūtu pamanījis ceļa malā un nenoplūktu, lai uzdāvinātu tev, par to, ka tu esi, pelēn.

Pelēnam vēl nekad neviens nebija dāvinājis āboliņa ziedu, pelēnam neviens nebija kaut ko dāvinājis par to, ka viņš ir! Viņš nešķīrās no sārtā ziediņa vairs ne brīdi, nesa to ķepiņā sev līdzī visur, kur vien viņi gāja.

Taču diena vēl nebija pusē, kad pelēns pamanīja, ka ziediņš nokāris galviņu un savītis, un vairs nemaz neizskatījās pēc tā paša āboliņa, ko viņam no rīta uzdāvināja lācēns. Jo vairāk ziediņš novīta, jo skumjāks palika pelēns, un jo vainīgāks sajūtās par to, ka nespējis nosargāt lācēna dāvanu.

Pēcpusdienā lācēns atrada pelēnu pavisam bēdīgu sēžam pie straucha un mērcējam tajā novītušo puķīti.

– Pelēn, nebēdā, – lācēns sacīja, apsēsdamies blakus draugam. Bet pelēns neatbildēja, viņš iemērca un izvilka no ūdens savu ziediņu, cerībā, ka tas no jauna atplauks un nesīs atpakaļ to pašu prieku, kas pelēnam bija no rīta, kad lācēns viņam to uzdāvināja.

– Lācēn, ja nebūs šī ziediņa, tad taču nebūšu arī es, – visbeidzot ar nopūtu teica pelēns.

Lācēns klusēja, viņš ļoti vēlējās draugu nomierināt, bet nezināja, kā to izdarīt. Viņš smagi nopūtās vienu reizi, otru reizi, trešo, taču tad saprata, ka abiem kopā bēdāties ir vēl skumjāk, nekā vienam pašam.

– Pelēn, – lācēns jau smaidīdams ierunājās, jo negaidot viņam galvā radās spoža doma. – Īstenībā, tas nav parasts āboliņa ziediņš. Tas ir īpašs!

– Tiešām? – cerīgi jautāja pelēns.

– Nuja! Es taču tev nedāvinātu parastu ziediņu, jo tu arī esi īpašs, – atbildēja lācēns.

– Bet tu redzi, ko es nodarīju īpašajam ziediņam?! Tas vairs nemaz nezied! – skumji teica pelēns, izvilcis slapjo, novītušo puķīti no strautiņa.

– Mums ir jāļauj šim ziediņam peldēt prom, – noteica lācēns. – Un tūliņ tu redzēsi savu lielo dāvanu, kuru es ar nolūku pataupīju vēlākam laikam!

Tad lācēns paņēma pelēna ķepiņu un abi kopā viņi palaida āboliņu lejup pa straumi.

– Pii? – pelēns vaicājoši pavērās lācēnā, kad ziediņš vairs nebija saredzams.

– Seko man, – sacīja lācēns un ātrā solī devās uz eglēm apaugušo pakalnu. Pelēns tecīņiem vien skrēja nopakaļ, ik pa brīdim atskatīdamies uz strautiņu, kur aizpeldēja ziediņš.

Izgājuši cauri egļu vērim, abi nonāca pakalnā, no kura pavērās skats uz upīti, kurā ieplūda strautiņš. Upītes viņā krastā, cik vien tālu sniedzās skats, ziedēja bezgalīgs āboliņa lauks.

– Nāc! – lācēns sacīja, paceldams pelēnu ķepās un norādīja uz upītes pusi. – Skaties!

Tajā brīdī no mākoņa izspraucās saule, un vējā viļņojošais āboliņa lauks izaigojās košās krāsās.

– Tas ir tavs āboliņš! – teica lācēns. – Tas viss! Ja nebūtu tevis un tavas lielās rūpes par mazo āboliņa ziedu, mums tagad nebūtu visa šī krāšņā ziedu lauka!

Lācēns apjauta, ka lielākā dāvana pasaulē ir prieks, kas atkal staroja pelēna acīs.

– Un to visu paveica mans āboliņš! – pārsteigts izdvesa pelēns.

– Īpašais āboliņš, – izlaboja lācēns. – Un tavas īpašās rūpes par to, pelēn.

– Pii, tā ir vislielākā dāvana manā mūžā, – pelēns sasita ķepiņas un no prieka sāka tik sparīgi lēkāt, ka gandrīz izkrita no lācēna ķepām, bet par laimi lācēns noturēja mazo nebēdni, jo zināja, cik svarīgi ir īpaši rūpēties par kādu, kas tev liekas īpašs.